

Лингвистичке актуелности

31

*Израду часописа омогућило је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије*

ISSN 2406-3207

UDK 801

Институт за српски језик САНУ

ЛИНГВИСТИЧКЕ АКТУЕЛНОСТИ

31

Београд, 2018

Издаје:
Институт за српски језик САНУ
Кнез-Михаилова 36, Београд

За издавача:
Др Јасна Влајић-Поповић

Електронско издање:
www.isj-sanu.rs
www.asusilc.net/aktuelnosti

Имејл:
aktuelnosti@orion.rs

Уредници:
др Стана Ристић, др Биљана Сикимић, др Данко Шипка

Главни уредник:
др Ђорђе Оташевић

Конверзија за интернет:
др Данко Шипка

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ

Данко Шипка: <i>Културна уковљеност терминологије: Узорак еквиваленције у области права</i>	1-9
Ђорђе Оташевић: <i>Типови и функције графичких илустрација у штампаним речницима српског језика</i>	10–19
Катарина Ђорђевић: <i>Уџбеници и приручници српског језика као страног</i>	20–33

АУТОРЕФЕРАТИ

Владимир Живановић: <i>Библиографија радова о Доситеју Обрадовићу</i>	37–43
---	-------

ПРИКАЗИ И ОСВРТИ

Ана Халас Поповић: <i>Увод у лексичку полисемију (Вера Васић)</i>	47–49
Вељко Брборић: <i>О српском правопису (Ивана Бојовић)</i>	50–56
Др Светлана В. Терзић: <i>Изражавање елативности и суперлативности у руском и српском језику (Светлана Спајић)</i>	57–58
<i>Од двојбе до раздвојбе : Зборник радова у част професорици Бранки Тафри (Ђорђе Оташевић)</i>	59–61
<i>Српски језик у савременој лингвистичкој теорији : Зборник радова (Стефан Милосављевић)</i>	62–70

ХРОНИКА

<i>Радионица из корпусне лингвистике на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (Јелена Павловић)</i>	73–74
---	-------

ЧЛАНЦИ

УДК 811.163.41'276.6:34
811.111'276.6:34
81'271

Оригинални научни рад
Примљен: 18.9.2018.
Прихваћен: 15.12.2018.

Данко Шипка

(Државни универзитет Аризоне,
Феникс, САД)*

КУЛТУРНА УКОТВЉЕНОСТ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ: УЗОРАК ЕКВИВАЛЕНЦИЈЕ У ОБЛАСТИ ПРАВА

Сажетак: У овом раду анализира се из перспективе социокогнитивне терминологије група од 400 енглеско-српских преводних еквивалената из области права. Резултати показују висок степен њихове културне уковљености, која првенствено произлази из заснованости српске терминологије метафорама тијела и његових радњи, других просторних метафора, као и метафора заснованих на вриједностима. Исто тако, еквиваленција у овој области показује широко присуство лексичког анизоморфизма. Ови резултати сасвим јасно иду у прилог основним тврдњама социокогнитивне терминологије.

Кључне ријечи: правна терминологија, међујезичка еквиваленција, лексички анизоморфизам, метафорска проширења, социокогнитивни терминолошки приступ

Теоријске основе

У основи овог рада је анализа односа универзалног и културноспецифичног у енглеско-српском узорку еквивалената у области правне терминологије. Стога ће у уводном дијелу бити назначено разумијевање терминологије и еквиваленције које је у основи овог истраживања.

Терминологија је, деценијама након што је утемељена као научна дисциплина, инсистирала на посебности термина у односу на општу лексику. Двије најпознатије терминолошке школе, бечка и совјетска (видјети Felber 1984 за први а Даниленко 1977 за други приступ), уз сва размимотилажења у том су погледу биле сагласне. Ствари се битно мијењају на пре-

* danko.sipka@asu.edu

лему вјекова, када долази до скретања у правцу социокогнитивног разумијевања терминологије. Представница овог приступа, Temmermann (2000), посебно истиче чињеницу да су термини често прототипи, да је њихово разумијевање уклопљено у интеракцију и когнитивне моделе, да њихово објашњење варира у зависности од онога коме су намијењени, да су синонимија и полисемија функционалне, те да се јединице мијењају и зависе од когнитивног модела. Аутор ових редова већ је учествовао у терминографском пројекту (Шипка и Ћеман 2013), који је показао исправност и прикладност ставова социокогнитивне терминологије, па је тај приступ изабран и као основа анализе еквиваленције у пољу правне терминологије.

Окренувши се еквиваленцији, најједноставнији начин њене класификације је побројавање броја еквивалената у одредишном језику, који одговарају једној ријечи у полазишном. С једне стране постоји мањи број случајева гдје имамо пуну еквиваленцију – дакле, постоји однос 1:1 и еквиваленти се не разликују у неком битном аспект свог функционисања. С друге стране, огромна већина случајева не може се подвести под пуну еквиваленцију узевши да међу еквивалентима постоје неке битне разлике (ту се, онда, ради о лексичком анизоморфизму). У Шипка 2015 предложен је следећи начин класификације таквих разлика, заснован (на свом првом класификацијском нивоу) на бројању еквивалената. Тако онда имам нулту еквиваленцију (однос 1:0) гдје ријеч полазишног језика нема еквивалент у одредишном. Примјер такве еквиваленције је наша ријеч *слава* (дан породичног или струковног светитеља), која неће имати еквиваленте у већини других језика. Следећа могућност је вишеструка еквиваленција (однос 1:2+), гдје једној ријечи изворишног језика одговарају двије или више њих у одредишном. Тако ће наше *рука* бити у енглеском *hand* (само шака) или *arm* (цијела рука). Дакле, ту енглески мора да подијели елемент датости на двије рјечи а код нас то није обавезно, обоје се може обухватити једном ријечју. Коначно, постоји и дјеломична еквиваленција (однос 1:1), гдје постоји еквиваленција 1:1, али се еквиваленти разликују у неком битном аспект свог функционисања. Тако ће за наше *значка* у енглеском еквивалент бити *lapel pin*, али се та два еквивалента умногоме разликују. Наша ријеч је уобичајена, толико да се и у дјечијим пјесмицама користи као метафора (као у Радовићевом „све је пошло наопачке за врапце и мачке кад је јесен окачила своје жуте значке”), оне су предмет скупљања, итд. У америчкој култури ријеч је мање уобичајена, нико не скупља значке, а сам назив је дворјечни и садржи ријеч „ревер” (дакле, предодба је нечега што се носи на реверу, чега нема у нашем називу).

Постоји низ фактора који могу бити у основи разлике између еквивалената. Њихова детаљна класификација и начин њихове обраде у рјечницима детаљно је описана у Шипка 2015. Свакако најдоминантније и најреле-

вантније кад су у питању међукултурне разлике јесу разлике у менталним сликама које лексеме садрже. Најочигледније је то у фразеолошким еквивалентима (нпр. наше *посјећи грану на којој се сједи* према енглеском *to shoot oneself in the foot*, дословно: упуцати се у стопало, гдје се наша ментална слика везује за шумски рад а америчка за оружје), али такве се разлике често јављају и код једнорјечних лексема (нпр. у нашој ријечи *воз* садржана је ментална слика возње, а у њемачком еквиваленту *Zug* вуче). Често је тако да један језик садржи менталну слику а у другом језику термин је непрозиран, тако наше *лисичарка* садржи слику боје лисичијег крзна, док је енглески еквивалент *chantrelle* непрозиран. Често се у једном пару еквивалената нађу разлике по више основа. Рецимо, наше *буковача* и енглески еквивалент *oyster mushroom* разликују се и по структури (једнорјечни према вишерјечном термину) и по вези с другим ријечима (буквом у првом случају а остригом у другом) и по менталној слици (мјестом гдје обично расту у првом случају а метафором изгледа у другом).

Речене разлике у еквиваленцији изразите су у превођењу правних текстова. Потписник ових редова, радећи као овлаштени преводилац за амерички имиграцијски суд, управу прихода те имиграциону и царинску службу, наилазио је на наше термине типа *правомоћно осуђен, неправомоћна пресуда, лице лишено слободе, основана сумња, центар јавне безбједности* и сл., који су, као сасвим уобичајени наши термини, показивали различите аспекте културне укотвљености и тиме представљале проблем у успостављању еквиваленције са енглеским језиком. Прва два примјера биће проблематична јер се у енглеском не разликује правомоћна од неправомоћне пресуде. Неки хибридни системи, као Хашки трибунал, користеће *appeal decision* за ово прво а *trial decision* за ово друго, међутим, америчким корисницима превода наших правних текстова то неће значити много, па ће бити потребна додатна објашњења. *Лице лишено слободе*, опет, проблематично је на други начин. Наиме, наш термин је из перспективе особе која је ухапшена, док уобичајени енглески еквиваленти (таква особа ће бити *detained* или *arrested*) имају менталну слику из перспективе онога ко их лишава слободе и појам слободе није присутан у самом термину. Овдје није проблем успоставити еквиваленцију, али је перспектива друкчија. Са *основаном сумњом* и са *центром јавне безбједности* проблем ће поново бити да се успостави еквиваленција јер се у Америци ово прво подразумева и у принципу не исказује (ако се нешто тврди у судском процесу, подразумева се да је основано) а полиција је потпуно децентрализована, па не постоје регионалне полицијске управе. Ови напабирчени примјери воде нас у основно питање овог рада. Наиме, колико је правна терминологија универзална а колико културно укотвљена. Ако доминира ово прво, то би био прилог против ставова социокогнитивне терминологије, уколико је у

питању ово друго, то би подржало перспективу тог терминолошког приступа. За анализу је изабрана заокружена група енглеско-српских еквивалената у правној терминологији. У наредном дијелу биће описана процедура овог истраживања а у трећем дијелу његови резултати.

Поступак

Грађа за ово истраживање били су енглеско-српски правни термини из базе Евроним (<http://prevodjenje.mei.gov.rs/evronim/index.>, приступљено 12. септембра 2018). Ради се општедоступној бази података Министарства европских интеграција са преводним еквивалентима у областима релевантним за превођење докумената у процесу приступања Србије Европској Унији. Осим правних термина, поменута база података садржи и низ других релевантних области (политика, пољопривреда, финансије, енергија, трговина, итд.) – листа свих области, онако како се дају на страници базе података на интернету даје се у Табели 1. Правни термини нису најзаступљенији у бази. За поређење, у тој категорији су 362 енглеска термина, друштвена питања имају нешто више: 367, а економија знатно више: 543.

POLITICS
EUROPEAN UNION
AGRICULTURE, FORESTRY AND FISHERIES
AGRI-FOODSTUFFS
SOCIAL QUESTIONS
EMPLOYMENT AND WORKING CONDITIONS
BUSINESS AND COMPETITION
ECONOMICS
FINANCE
INTERNATIONAL ORGANISATIONS
ENERGY
TRADE
INDUSTRY
ENVIRONMENT
EDUCATION AND COMMUNICATIONS
SCIENCE
PRODUCTION TECHNOLOGY AND RESEARCH
LAW
GEOGRAPHY

Табела 1: Тематске области у анализираној бази података

Правни термини излучени су из базе података у цјелини, а сама категорија права укључује области грађанског, кривичног, међународног, управног права, те права и слобода грађана Уније, како се види у Табели 2 (ради се о категоризацији поменуте стране).

civil law
criminal law
international law
rights and freedoms
administrative law

Табела 2: Заступљене области права у анализираној бази података

За анализу су из базе података излучено 362 правна термина, са укупно 400 парова еквивалената (узевши у обзир случајеве вишеструке еквиваленције). Сам број енглеских термина је унеколико збуњујући јер је у случају вишеструке еквиваленције некада енглески термин понављан а некада није. Тако се онда квантитативни показатељи овог истраживања ослањају искључиво на еквиваленцију а не на броју енглеских термина.

За ово истраживање кориштена је база података на интернету, а аутор ових редова имао јој је и приступ и у чистом текстуалном облику захваљујући љубазности Иване Андрић, чланице тима која је израдила ову базу података.

Само кориштење базе носи одређена ограничења. Увијек је питање да ли су преводни еквиваленти најсретније изабрани, да ли је уврштено све што је било потребно, да ли постоји неки вишак, итд. Оваква ограничења јавиће се са било којом базом података. Кориштење управо ове даје ту предност да наведени термини репрезентују еквиваленцију у области интензивног превођења какви су документи у приступању Србије Унији. Тако је онда узорак, уз сва ограничења, нешто што је актуелно у стварно-животном успостављању еквиваленције у преводилачком процесу.

Термини су прво анализирани квантитативно да се види колики је опсег лексичког анизоморфизма и појединих његових форми. Након тога је извршена квалитативна анализа основа појаве анизоморфизма у еквиваленцији. Коначно, елементи издвојени у квалитативној анализи подвргнути су поново квантитативној анализи.

Резултати

Кад су квантитативни параметри типова лексичке еквиваленције у питању, прво треба рећи да није било случајева нулте еквиваленције буду-

ћи да сваки енглески термин унутар базе података има један или више српских еквивалената. Дистрибуција осталих типова еквиваленције (пуна, вишеструка, дјеломична) представљена је у Табели 3.

<i>Тип</i>	<i>Примјер</i>	<i>Број</i>	<i>Проценат</i>
Пуна еквиваленција	<i>accreditation</i> акредитација	46	11,5%
Вишеструка еквиваленција	<i>action</i> парница, спор, тужба, деловање...	89	22,3%
Дјеломична еквиваленција	<i>assisting authority</i> помоћни орган	265	66,3%
Укупно		400	100,1%

Табела 3: Дистрибуција пуне, вишеструке и дјеломичне еквиваленције у анализираној бази података

Како видимо, лексички анизоморфизам је доминантан а пуна еквиваленција је релативно ријетка. Унутар категорије лексичког анизоморфизма доминантна је дјеломична еквиваленција. Такав је наведени примјер, гдје је у енглеском термину основа хијерархијска организација система, док се његов српски еквивалент базира на метафори функционисања људског тијела. Овако велика заступљеност лексичког анизоморфизма свакако иде у прилог поставкама социокогнитивне терминологије.

Сљедећи корак у анализи била је квалитативна анализа разлика између енглеских термина и њихових српских еквивалената. Ту су уочени ови чиниоци који доприносе разликама. Прво, глобално узевши, енглески термини знатно су мање прозирни од српских. Степен њихове непрозирности варира, али је велики број случајева гдје је српски термин потпуно прозиран, његова у правилу метафорска мотивација јасна је практички свим говорницима, док енглески термин остаје већини непознат, с тим што варира круг оних којима је познат. Погледајмо неколико релевантних примјера. У еквивалентском пару *accomplice* према *саучесник*, практички свим говорницима је јасно да је то неко ко у кривичном дјелу учествује с неким другим – и префикс и основа су сасвим јасни и раздвојиви. У енглеском ће термин бити прозиран можда само шачици етимолога (ради се о позајмици из старофранцуског у који је, опет, ушла из латинског *complex*, чији су саставни дијелови *com-* ‘заједно’ и *plicare* ‘савијати’. Та посуђеница *complex*, како је гласила у средњоенглеском периоду, модификована је у 16. вијеку, вјероватно под утицајем глагола *assompany* ‘пратити, бити у нечијој пратњи’ у данашње *accomplice*. Јасно се види да су ово за говорнике

енглеског језика, чак и оне најобразованије, шпанска села. Ниво препознаљивости енглеског термина нешто је већи у примјеру *unanimously* према *једногласно*. Енглески термин биће вјероватно познат онима који су учили латински (а и њих је релативно мало) – они ће вјероватно препознати *unus* ‘један’ *animus* ‘дух, ум’. Наша ријеч, опет, биће прозирна практички свим говорницима. Ова разлика у степену прозирности свакако је највећи генератор разлика. Постоје међутим два додатна генератора. Први су структурне разлике услед веће прецизности енглеских термина. Имамо то у примјеру *acquis* према *правне тековине*. У енглеском постоји једнорјечни термин који покрива само тај појам, док је у српском еквивалент сложени описни термин. Слично томе, постоје и структурне разлике услед подразумевања. Тако је у *accompanied minor* према *малолетно лице у пратњи одраслих*. Енглески термин је компактнији јер се подразумева да је малолетник лице и да га прате одрасли, па се то у термину не мора изрећи.

Након што је утврђено да су разлике у прозирности доминантне у профилисању међујезичких лексичких разлика, следећи корак у квалитативној анализи био је да се утврди на чему се заснива прозирност српских термина. Наиме, прозирност се заснива на везама термина са другим ријечима, па је занимљиво питање било каква је природа тих веза и из којих су области ријечи на којима су термини засновани. Овај сегмент анализе показује да су разлике заправо когнитивно мотивисане. Постоје три широка когнитивна изворишна домена из којих се, углавном метафорским проширењима, генеришу српски правни термини. Ради се о људском тијелу и његовим радовима, појавама у простору те системом вриједности.

Први когнитивни домен илуструју следећи примјери *administrative authority* управни орган, *approve* прихватити, *adjudicate* одлучити, *abstention* уздржаност, *accession* приступање, *applicant authority* орган молилац, *administer* руковати. Док су енглески термини углавном непрозирне посуженице, српски еквиваленти садрже дијелове тијела (*орган, рука*) односно основне радње (*хватати, лучити, држати се, ступати*). У други широки домен просторних метафора иду примјери *abolition* укидање, *acquirer* стицалац, *administration* управа, *adjust* прилагодити, *acknowledgement* потврда, *addendum* прилог, гдје имамо *кидати, мећи, прав, лагодан, тврд, прилагати*. Коначно, постоје и метафоре засноване на систему вриједности, како је у примјерима *approved* одобрен, *accused* оптужени, *abuse* злоупотреба, *appeal* жалба, гдје је у основи *добар, тужан, зло, жао*.

Завршни корак анализе био је побројавање заступљености ова три широка когнитивна домена, сваког понаособ и у односу на друге изворе српске правне терминологије из овог узорка. Резултати су представљени у Табели 4.

Тијело	166	41.5%
Простор	58	14.5%
Вриједности	31	7.8%
Друго	145	36.3%
Укупно	400	100.0%

Табела 4: Дистрибуција когнитивних домена српске терминологије у анализираној бази података

Из ових података сасвим је видљива изразита културна укотвљеност српске правне терминологије у анализираном узорку.

Закључак

Резултати provedени у овом истраживању показују висок степен културне укотвљености српских правних термина. Почетна анализа односа међу еквивалентима указала је на висок ниво лексичког анизоморизма. Даља квалитативна и квантитативна анализа српских термина у овој бази података указала је на три главна когнитивна термина њеног обликовања (тијело, простор, вриједности). Ова особеност српске терминологије, управо њена културна укотвљеност, истовремено је и главни генератор међујезичког лексичког анизоморфизма, узевши у обзир да енглеска терминологија нема такво залеђе. Ови резултати сасвим јасно иду у прилог основним тврдњама социокогнитивне терминологије. У терминологији су нађени исти механизми семантичких проширења и иста одређеност културним датостима као и у општој лексици. Истовремено, успостављање еквиваленције једнако је проблематично у овој области као и у општој лексици.

ЛИТЕРАТУРА

- Даниленко 1977: В.П. Даниленко, *Русская терминология*. Москва: АНССР, Институт русског језика.
- Фелбер 1984: Helmut Felber, *Terminology Manual*. Paris: Unesco, 1984.
- Шипка 2015: Danko Šipka, *Lexical Conflict: Theory and practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Шипка и Ћеман 2013: Danko Šipka, Sabahudin Ćeman, *Dictionary of Bosnian Islamic Terms*, Springfield: Dunwoody Press.

Темерман 2000: Rita Temmerman, *Towards New Ways of Terminology Description: The Sociocognitive Approach*, Amsterdam: John Benjamins, 2000

Danko Šipka

CULTURE-BOUND TERMINOLOGY: A CASE STUDY OF EQUIVALENCE IN THE FIELD OF LAW

Summary

The present paper uses sociocognitive approach to terminology to analyze 400 English-Serbian terminological equivalents in the field of law. The results clearly demonstrate a high presence of culture-bound terms, stemming primarily from the tendency of the Serbian side in equivalency to base terms on the metaphors based on human body and its actions, other spatial metaphors, and metaphors based on values. In addition, the equivalence in this field is marked by a broad presence of lexical anisomorphism. These findings clearly support principal claims of sociocognitive terminology.

УДК 811.163.41'374:75.056

Оригинални научни рад

Примљен: 12.11.2015.

Прихваћен: 15.12.2016.

Ђорђе Р. Оташевић

(Институт за српски језик САНУ,
Београд)*

ТИПОВИ И ФУНКЦИЈЕ ГРАФИЧКИХ ИЛУСТРАЦИЈА У ШТАМПАНИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА**

Речници се деле на: 1) текстуалне, 2) илустроване и 3) сликовне. Анализирају се само речници објављени као засебна публикација. Разлози због којих се графичке илустрације не користе чешће у штампаним речницима подељени су у четири групе: а) лингвистички, б) технички, в) економски и г) социјални. Графичке илустрације се класификују према различитим параметрима: 1) према месту, 2) према величини, 3) према боји, 4) према графичким средствима, 5) према сложености, 6) према информативности, 7) према функцији.

Кључне речи: речници, српски језик, графичке илустрације, „дигитална генерација“

Речници се могу поделити на: 1) текстуалне, 2) илустроване и 3) сликовне (у руској металексикографској литератури користи се термин *илустративни речници*). У раду се анализирају само речници објављени као засебна публикација.

Текстуални речници не садрже графичке илустрације. У литератури се уместо термина *текстуални речници* користи термин *неилустровани речници*.

Код илустрованих речника графичке илустрације се срећу само код једног броја одредница. Одреднице су распоређене азбучним редом и њи-

* djordje.otasevic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Опис и стандардизација савременог српског језика* (178021), који у целини финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

хов број може бити велики. Семантизација је у свим случајевима вербална, а само понегде је допуњена графичком илустрацијом. Школски речници су обично илустровани (мада има и другачијих примера), као и многи термилошки речници, поготово технички.

Др Богољуб Станковић: *Руско-српски речник за основну школу*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002.

Мирјана Јоцић, Вера Васић, *Школски речник стандардног српско-хрватског/хрватско-српског језика. Књига прва : А – Љ*, Нови Сад: Завод за издавање уџбеника – Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета, 1988.

Мирјана Јоцић, Вера Васић, *Школски речник стандардног српско-хрватског/хрватско-српског језика. Књига друга : М – По-*, Нови Сад: Завод за издавање уџбеника – Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета, 1988.

Код сликовних речника слике, цртежи или фотографије чине речнички чланак. Код њих нема вербалне семантизације већ се значење речи представља илустрацијом. Садрже мањи број одредница и по правилу су намењени деци.

Виолета Бабић: *Мој први сликовни речник српског језика*, Beograd: Kreativni centar, 2006.

Славица Марковић: *Медин први речник*, Београд: Креативни центар, 2014.

Жизела Соколовски, Сивина Соколовски: *Прве речи : мали речник у сликама*, Београд: Евро-Ђунти, 2011.

Речник нових речи Јована Ћирилова (1982) је специфичан. У њему се налази тридесет фотографија које су повезане с тридесет одредница. Ове фотографије се налазе у врху странице, поред сваког од тридесет слова абецеде. У скоро свим случајевима¹ удаљене су неколико страница од речничког чланка чија је одредница приказана на њима што показује да је њихова функција естетска а не лексикографска. У другом, допуњеном издању овог речника, објављеном под називом *Нови речник нових речи* (1994), ове фотографије су изостављене. Иако је речник Ј. Ћирилова врло мањкав, ово се може сматрати за његову позитивну особину.

Придев *илустровани* у називу речника први пут се појавио 1927. године.

¹ Изузетак је фотографија уз одреднице које почињу словом *ђ*. На слици је младић у ђубретарцу, а испод ње се налази речнички чланак одреднице *ђубретарац*, прве од укупно две речи које почињу овим словом. Оба речничка чланка налазе се на истој страници.

Танасије Митровић (ур.): *Илустрован пољопривредни речник [св. I] А и Б*, Београд: Српско пољопривредно друштво, 1927.

До 1989. године објављена су само још два речника која су у свом називу садржавала овај придев:

Aleksandar P. Perić, *Ilustrovani rečnik francusko-srpskohrvatski : Dictionnaire illustré français-serbo-croate*, Beograd: Francusko-srpska knjižara A. M. Popovića, [1939].

Dušan Simić: *Ilustrovani automobilski rečnik : srpskohrvatski, francuski, engleski, nemački i italijanski*, Sarajevo: Svjetlost, 1960.

Ričard Skari, *Moj prvi ilustrovani rečnik : srpskohrvatski-engleski-nemački*, [Zagreb]: Grafički zavod Hrvatske, 1989.

Придев *сликовни* у називу речника први пут се појавио 1988. године.

Oxford-Duden-Cankarjeva založba : *Hrvatski ili srpski i engleski slikovni rječnik*, 1988.

Општи дескриптивни речници српског као матерњег језика су текстуални. Вуков *Српски рјечник*, Бакотићев *Речник српскохрватског књижевног језика* (1936), *Речник савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником* Милоша С. Московљевићева (1966/1990), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (1959–), шестотоми *Речник српскохрватског књижевног језика* (1967–1976) и једнотомни *Речник српског језика* Матице српске (2007) не садрже ниједну графичку илустрацију. Речници страних речи сигурно су најпродаванији и најпознатији дескриптивни речници српског језика. Ниједан од 17 ових речника, које смо прегледали за потребе овога рада, почевши од Јована Грчића из 1904 и Ђисаловићевог *Речника страних речи у српском језику* из 1914. године до *Речника непотребних страних речи* Милета Медића и Јелице Цолић из 2017. године, не садржи графичке илустрације². Општи двојезични речници намењени одраслим корисницима по правилу су текстуални. Ово показује да је највећи број речника српског језика неилустрован. Ако се имају у виду и тиражи ових речника, који су неупоредиво већи од тиража готово свих других речника³, види се да у свести просечног корисника речници српског језика по правилу не садрже илустрације.

² Потпуни списак прегледаних речника страних речи смо изоставили због уштеде простора.

³ *Лексикон страних речи* Милана Вујакије од 1936. године до данас продат је у више од пола милиона примерака. Тиражи специјализованих терминолошких речника, који обично садрже илустрације, најчешће нису већи од петсто примерака.

Бројна когнитивна испитивања су показала да људски мозак брже обрађује слике него речи (в. Квашница-Јанович 2007, Бејкер 2015). Такође, човек слике дуже памти. У појединим случајевима коришћење графичких илустрација може да уштеди простор у речнику јер поједине лексеме захтевају веома обимну вербалну семантизацију (Лев 2010: 298-299, Кантишева 2014: 66, Вердјани 2016: 149)⁴. Неколико експеримената је доказало да је коришћење илустрација у речницима у неким случајевима несумњиво корисно (Лев 2010: 298). У металексикографској литератури се указује да су илустрације у речницима потцењене (Кантишева 2014: 63).

Ако се имају у виду предности и користи које илустрације имају, може се поставити питање због чега их у речницима нема више. Сматрамо да се разлози због којих се графичке илустрације не користе чешће у штампаним речницима могу поделити у четири групе: а) лингвистички, б) технички, в) економски и г) социјални.

а) Илустрације у великом броју случајева не могу да замене вербалну семантизацију. Њихово коришћење понекад јесте могуће, али је сувише компликовано и непрактично, па би „штета“ била већа од користи.

б) Почетком 19. века, па и знатно касније, уметање већег броја илустрација у текст било је технички компликовано.

в) Илустрације у речницима повећавају цену њихове припреме за штампу и штампања.

г) Не само навике већ и способности данашње, „дигиталне генерације“ битно се разликују од навика и способности њихових родитеља⁵. Владан Вукосављевић, министар културе и информисања, навео је резултате научних истраживања која су показала да данашња омладина може да прати чак седам до осам садржаја истовремено, али је њихова способност да разумеју и запамте нешто дужи текст далеко нижа од способности генерације двадесетак година старије⁶.

⁴ Гангла-Бирир наводи да је без коришћења графичких илустрација немогуће објаснити разлику између девет речи којима народ Луо у источној Африци именује различите врсте корпи (Гангла-Бирир 2005: 45). Сматрамо да у лексикографским дефиницијама, за разлику од енциклопедијских, то и није неопходно, али је коришћење илустрација свакако корисно.

⁵ Има и другачијих мишљења (в. Кишнер и Брујкере 2017).

⁶ „Обимно научно истраживање спроведено је у две генерације које разликује двадесетак година старости. Установљено је да је у генерацији А, старој тридесет, четрдесет година, могућност паралелног праћења садржаја на интернету или читање, обављање телефонског разговора и било који мисаони напор, са мањим или већим опсегом, била таква да је могла да прати до три садржаја паралелно релативно успешно. Генерација двадесет година млађа, то је запрепашћујући искорак, могла је или била у стању да прати седам до осам садржаја истовремено. На интернету, да гледају неколико такзованих видеоа, да четују, да се дописују, да читају наслове у новинама, дакле, запрепашћујући искорак у броју. Али где је квака? Квака је у томе да су обема давали два листа формата А4

Иако је у лексикографији традиција веома снажна, ово указује да речници намењени „дигиталној генерацији“⁷ не могу изгледати исто као и речници објављени у 19. веку. Неопходна је промена изгледа и странице и речничког чланка. У досадашњим речницима обично је текст одштампан ситним словима, с малим проредом и малим маргинама како би на једну страницу стало што више текста. Цео речнички чланак је најчешће само један пасус. За дигиталну генерацију овакви речници су неприхватљиви. Речнички чланак мора бити веома прегледан и естетски привлачан, а илустрације треба користити где год је то могуће. Постојање дигиталне верзије се подразумева. Могућности које пружају електронски речници су знатно веће у односу на штампане, али њихово разматрање излази из оквира овога рада.

Вероватно су и лексикографи и издавачи свесни промена до којих је дошло међу потенцијалним корисницима речника тако да је број илустрованих и сликовних речника српског језика објављених у последњих десет година већи од броја ових речника објављених у периоду од Вуковог Рјечника до 1950. године⁸. У првих девет месеци 2017. године објављено је више од десет илустрованих и сликовних речника:

Мој први сликовни српско-енглески речник, Београд: Лагуна; *Прве речи : петоезични сликовни речник : српски, енглески, немачки, француски, руски*, Београд : Вулкан издаваштво; Горан Марковић, *Безин сликовни речник*, Чачак: Пчелица; *Slikovni rečnik : francusko- srpski = français-serbe* / [priredili Michèle Moncharmont, Christiane Wirth; prevod i redaktura Dejan Janković], Београд: Klett; *Slikovni rečnik : rusko-srpski = русско-сербский* / [priredio Alexandra Berlina ; prevod i redaktura Mikita Suprunčuk], Београд: Klett; *Slikovni rečnik : nemačko-srpski = deutsch-serbisch* / [priredio Gregor Vetter ; prevod i redaktura Nikola Rakić], Београд: Klett; *Slikovni rečnik : englesko-srpski = english-serbian* / [priredio Gregor Vetter ; prevod i redaktura Emina Jeremić Mićović], Београд: Klett; Radivoj Bogičević, *Moј prvi ilustrovani rečnik : englesko-srpski*, Београд: Evro-Giunti; Sonja žikić i Vladimir Mančić, *Ilustrovani engleski rečnik = Illustrated English Dictionary : englesko-srpski sa srpskim indek-*

са неким садржајем, неким есејом, неким описом, неким збиром информација, најчешће из области књижевности. Давали су им два, три минута, онда им узимали и тражили да препричају оно што су управо прочитали и испоставило се да је генерација која је мање могла паралелно да прати више садржаја дубље досезала до онога што је прочитала. Друга генерација, која је могла да прати седам, осам садржаја, једва да је могла да преприча, и то на врло рудиментаран начин, а често и сасвим погрешно, оно што је прочитала“ (ц. Хандке и др. 2017: 18).

⁷ О „дигиталној генерацији“ често се говори у методичкој литератури, а тамо наведени закључци корисни су и за металексикографију (в. Џоунс 2010, Томпсон 2012, Паива Франко 2013 и др.).

⁸ Вероватно и до 1970, али смо навели двадесет година краћи период јер нисмо прегледали све речнике.

som : preko 2.000 pojmova, Pirot: Pi-press; *Mojih prvih 1000 reči : rečnik u slikama* / [adaptacija Jelena Todorović Lazić], Beograd: Egmont; Aleksandar Veg i dr., *Mali rečnik mehatronike*, Beograd: Mašinski fakultet; Пиво Бернард, *Речник заљубљеника вина*, Београд: Службени гласник; Џејн Бингам, *Сликовни речник животиња*, Београд: Лагуна; Jasna Ignjatović, *Moj prvi engleski rečnik*, Zemun: Publik Praktikum; Radivoj Bogičević, *Mali rečnik engleskog u slikama*, Beograd: Evro-Book ...

У литератури је питање илустрација у речницима разматрано с више страна. Запажа се да се графичке илустрације могу класификовати према различитим параметрима (уп. Квашницка-Јанович 2007, Свенсен 2009, Германова 2011, Кантишева 2014, Будикина 2015, Нурланова 2016).

1) Према месту: а) илустрација као речнички чланак, б) илустрација у оквиру речничког чланка, в) илустрација на једном делу странице, издвојеном од текстуалног дела (обично је то горњи део), г) илустрација у засебном уоквиреном квадрату, издвојеном од речничког чланка, окруженом текстом речничких чланака, д) илустрације на засебним страницама распоређеним кроз цео речник, г) илустрације на више узастопних страница додатих обично на крај речника. У истом речнику илустрације могу бити распоређене на више различитих начина.

2) Према величини илустрације се деле на: а) мале, б) средње и в) велике.

3) Према боји илустрације могу бити: а) црно-беле и б) у боји. Илустрације у боји могу бити: а) двобојне, б) тробојне и в) у пуном колору.

4) Према графичким средствима илустрације у речницима се деле на: а) цртеже, б) слике, в) фотографије, г) схеме, д) табеле, ђ) карте. Цртежи и слике су далеко најчешћа врста графичких илустрација у досадашњим штампаним речницима српског језика. Чак и данас, када дигитални фотоапарати омогућују брзо, лако и јефтино снимање стотина фотографија, у најновијим речницима фотографије се ређе користе од слика и цртежа. Према теорији прототипова, разлог лежи у својству фотографије да садржи велики број детаља, што ствара опасност да корисник неке од неважних детаља перцепира као кључне. Цртеж, с друге стране, може да истакне оно што је битно и на шта треба усмерити пажњу (в. Лев 2010: 300, Будикина 2015: 261, Биесага 2016: 101).

5) Према сложености илустрације се деле на: а) јединичне (представљање само једног предмета) и б) комплексне (представљање више предмета у њиховим међусобним односима или њиховим поређењем, представљање више предмета исте класе, представљање једног предмета у различитим контекстима, представљање једног предмета као дела веће целине итд.).

6) Према информативности илустрације могу бити: а) једноставне (илустрација и потпис) и б) сложене (навођење додатних информација: акцентовање, ортографске и граматичке напомене, семантичка дефиниција...).

7) Према функцији⁹ илустрације се деле на: а) номинативне, б) дескриптивне (указују на специфичне особине предмета), в) енциклопедијске (срећу се у техничким терминолошким речницима, најчешће су то цртежи и схеме), г) прагматичке (на пример, боја поштанских сандучића), д) етнокултурне (аутобуси на спрат у Лондону, коло, ћилими, бабушке, народна ношња), ђ) естетске (да би речник изгледао лепше, као у *Речнику нових речи* Јована Ћирилова) и е) политичко-пропагандне.

О политичко-пропагандној функцији се може говорити само условно. На сликама, цртежима и фотографијама, на пример, возови су чисти, нови и уредни (оно што се може видети у српским возовима неретко изгледа другачије). У речницима руског језика објављеним у Совјетском Савезу ово је знатно упадљивије него у речницима српског језика публикованим у Југославији у истом периоду¹⁰. Није сигурно да су аутори ових речника размишљали о политичко-пропагандној функцији, али није ни искључено.

Као закључак ћемо поново указати на чињеницу да у већини досадашњих штампаних речника српског језика нема ниједне илустрације. Пошто се навике и способности данашње, „дигиталне генерације“ битно разликују од навика и способности њихових родитеља, свакако би било корисно да лексикографи при конципирању нових речника имају у виду ову чињеницу. Чешће коришћење илустрација, тамо где је то могуће и сврсисходно, могло би да буде један од начина да се нови речници приближе данашњој и сутрашњој омладини.

⁹ Н. Г. Кантишева сматра да је основна функција илустрација у речницима информативна: „Словарные иллюстрации кратчайшим путем приобщают к накопленным знаниям, более наглядно и детально знакомят с явлением или предметом, обозначаемыми на изображении, снимают трудности в понимании и представлении слова. Тип иллюстрации, будь то фотография, или картинка, или чертёж, или схема, имеют одинаковую смысловую нагрузку, но само восприятие данного изображения может различаться. Иллюстрации также могут выполнять вспомогательную роль при овладении или при изучении той или иной дефиниции“ (ц. Кантишева 2014: 66).

¹⁰ У руској металексикографској литератури (а ни другде) нисмо наишли на помињање политичко-пропагандне функције графичких илустрација у речницима иако је врло вероватно да су илустратори речника у совјетско време имали ову функцију на уму.

ЛИТЕРАТУРА

- Бејкер 2015: Lottie Baker, „How Many Words Is a Picture Worth? Integrating Visual Literacy in Language Learning with Photographs”, Washington: *English teaching forum*, 2-13. <https://americanenglish.state.gov/files/ae/resource_files/lot-tie_baker_how_many_words_is_a_picture_worth.pdf> 12.08.2017.
- Биесага 2016: Monika Biesaga, „Pictorial Illustration in Dictionaries : The State of Theoretical Art”, у: *Proceedings of the XVII EURALEX International Congress*, Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 99-108. <<http://euralex2016.tsu.ge/publication.html>> 04.08.2017.
- Будикина 2015: В. Г. Будыкина, „Графическая иллюстрация как средство семантизации терминов в одноязычных толковых и специальных словарях“, Новосибирск: *Сибирский филологический журнал*, 3, 256–263.
- Вердјани 2016: Silvia Verdiani, „Definizioni illustrate. La selezione di un repertorio di immagini per migliorare la trasparenza semantica delle voci del dizionario di apprendimento Tedesco Junior”, у: *Proceedings of the XVII EURALEX International Congress*, Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 146-155. <<http://euralex2016.tsu.ge/publication.html>> 07.08.2017.
- Гангла-Бирип 2005: Lilian Gangla-Birir, „The Use of Pictorial Illustrations in African Language Dictionaries”, Stellenbosch: *Lexikos*, XV, 38–51. <<http://lexikos.journals.ac.za/pub/article/view/3>>
- Германова 2011: О. А. Германова, *Иллюстрированные и иллюстративные словари : формирование, развитие и современное состояние : автореферат*, Иваново: Ивановский государственный университет.
- Кантишева 2014: Н. Г. Кантишева, „Функциональный потенциал иллюстраций в словарях разных типов“, Екатеринбург: , 2, 63–66.
- Квашниicka-Янович 2007: Agata Kwaśnicka-Janowicz, „Problemy związane z wprowadzaniem ilustracji do haseł słownikowych”, у: P. Żmigrodzki, R. Przybylska (eds.), *Nowe studia leksykograficzne*, vol. 1, Kraków: Lexis, 163–174.
- Киршнер, Брујкере 2017: Paul A. Kirschner, Pedro De Bruyckere, „The myths of the digital native and the multitasker”, *Teaching and Teacher Education*, 67, 135-142. <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X16306692>> 06.08.2017.
- Лев 2010: Robert Lew, „Multimodal Lexicography: The Representation of Meaning in Electronic Dictionaries”, Stellenbosch: *Lexikos*, 20 (AFRILEX-reeks/series 20: 2010), 290-306. <<http://lexikos.journals.ac.za>>
- Нурланова 2016: В. Nurlanova, Characteristics of dictionary illustrations, Иваново: *Проблемы современной науки и образования*, 15 (57), 73–76. <<https://ipi1.ru/images/PDF/2016/57/characteristics-of-dictionary-illustrations.pdf>> 04.08.2017.
- Паива Франко 2013: Claudio de Paiva Franco, „Understanding digital natives' learning experiences”, Belo Horizonte: *Revista Brasileira de Linguística Aplicada*, 13/2. <<http://dx.doi.org/10.1590/S1984-63982013005000001>> 05.08.2017.

- Рогальова 2016: Елена Ивановна Рогалёва, „Художественная иллюстрация как средство лексикографической интерпретации фразеологического образа в учебном словаре для детей“, Москва: *Педагогика искусства*, 2, 102-108. <<http://www.art-education.ru/electronic-journal>> 04.08.2017.
- Свенсен 2009: B. Svensen, *A handbook of lexicography : The theory and practice of dictionary making*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Томпсон 2012: Penny Marie Thompson, *The popular profile of the digital learner: Technology use patterns and approaches to learning*, A dissertation, Michigan: Michigan State University.
- Фабер и др. 2007: Faber, Pamela, Pilar León Araúz, Juan Antonio Prieto Velasco, Arianne Reimerink, „Linking Images and Words: the Description of Specialized Concepts“, Oxford: *International Journal of Lexicography*, 20/1, 39-65. <<http://dx.doi.org/10.1093/ijl/eccl038>> 04.08.2017.
- Хандке и др. 2017: Петер Хандке и др., *Шта књижевност може у данашњем времену?*, Београд: Завод за проучавање културног развоја.
- Цоунс 2010: Chris Jones, „A new generation of learners? The Net Generation and Digital Natives“, Abingdon: *Learning, Media and Technology*, 35/4, 365-368, <<http://dx.doi.org/10.1080/17439884.2010.531278>> 07.08.2017.

Джордже Оташевич

ВИДЫ И ФУНКЦИИ ГРАФИЧЕСКИХ ИЛЛЮСТРАЦИЙ В ПЕЧАТНЫХ СЛОВАРЯХ СЕРБСКОГО ЯЗЫКА

РЕЗЮМЕ

Словари можно разделить на: 1) неиллюстрированные, 2) иллюстрированные и 3) иллюстративные. Общие толковые словари сербского языка – неиллюстрированные. Школьные словари являются, как правило, иллюстрированными. Словари предназначены для самых юных пользователей, чаще всего иллюстративные.

Графические иллюстрации могут быть классифицированы по различным параметрам.

1) По расположенности в словаре: а) иллюстрация как словарная статья, б) иллюстрация как часть словарной статьи, в) иллюстрация на одной части страницы, отделённой из текстовой части (как правило, это верхняя часть), г) иллюстрация в рамках квадрата, отделённая от словарной статьи, окружена текстом словарной статьи, д) иллюстрации на отдельных страницах, на протяжении всего словаря, г) иллюстрации на нескольких последовательных страницах, добавленных, как правило, в конце словаря. В том же словаре иллюстрации могут быть расположены по-разному.

2) По размеру: а) большие, б) средние и в) малые.

3) По цветовому оформлению: а) цветные и б) черно-белые.

4) По графическим средствам: а) рисунки, б) картины, в) фотографии г) схемы, д) таблицы и е) карты.

5) По сложности изображения: а) одиночные и б) комплексные:

6) По информационному наполнению: а) простые и б) сложные.

7) По функции: а) назывная, б) описательная, в) энциклопедическая, г) прагматическая, д) этнокультурная, е) эстетическая и ж) политико-пропагандисткая.

Если иметь в виду преимущества и выгоды использования иллюстраций, можно задать вопрос почему их так мало в словарях. Мы считаем, что причины, из-за которых графические иллюстрации не используются чаще в печатных словарях можно разделить на четыре группы: а) языковые, б) технические, в) экономические г) социальные.

Привычки и способности современного, „цифрового поколения“ существенно отличаются от привычек и способностей их родителей. Поэтому было бы полезно, если бы в новых словарях было больше графических иллюстраций, чем до сих пор.

УДК 371.671:811.163.41

811.163.41

Прегледни рад

Примљен: 30.10.2018.

Прихваћен: 15.12.2018.

Кристина Борђевић

(Филозофски факултет Универзитета Коменски,
Братислава, Словачка)*

УЏБЕНИЦИ И ПРИРУЧНИЦИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ

У раду је дат преглед уџбеника и приручника српског језика као страног коришћених на лекторату српског језика у Братислави, са циљем да се будућим лекторима српског језика, као и свима заинтересованим за предмет, олакша одабир одговарајућег наставног материјала. Пажња ће бити посвећена и речницима и граматикама српског језика за странце.

Кључне речи: српски језик као страни, уџбеници, приручници, речници и граматике српског језика за странце, лекторат српског језика у Братислави.

1. Увод.

Предмет рада чини кратак преглед уџбеника и приручника српског језика за странце који су коришћени у току рада на лекторату српског језика Филозофског факултета Универзитета Коменски у Братислави, у периоду 2014–2018. Главни циљ рада јесте помоћи будућим лекторима српског језика, као и онима који желе да уче српски језик као страни, да одаберу уџбенике и приручнике у складу са својим потребама, као и потребама својих студената. У првом делу рада представљамо уџбенике коришћене на почетном, средњем и вишем нивоу¹, док у другом делу приказујемо приручнике, речнике и граматике српског језика за странце. На крају рада наводимо библиографски преглед уџбеника и приручника српског језика

* kristina.dordevic@uniba.sk

¹ Почетни, средњи и виши ниво језика посматрамо према Заједничком европском референтном оквиру (Common European Framework of Reference for Languages – CEFR/L или CEFR или CEF).

за странце приказаних у раду, али и неколицину са којима смо били у контакту, а које због ограничене дужине рада нисмо коментарисали.

2. Уџбеници – основни ниво.

Уџбеник Центра за српски језик као страни Универзитета у Новом Саду *Научимо српски 1* (2006) обухвата почетни ниво усвајања језика, праћен је радном свеском и аудио записима. Лекције су структурно добро организоване, садрже кратке текстове или дијалоге, граматичка и лексичка вежбања, а након сваке четврте лекције следи тест. Обрађене су следеће граматичке јединице: глаголски облици: презент, перфекат, футур, императив и потенцијал, глаголски вид, падежи, компарација придева, предлози: *иза, испред, између, испод, изнад, поред, око* и др., бројеви: основни, редни, заменице: личне, присвојне, показне. У оквиру десет лекција представљене су лексичке целине: 1. лекција: *Upoznavanje, Predstavljajanje*, 2. лекција: *Predstavljajanje, Zanimanja, Nazivi zemalja*, 3. лекција: *Hrana i piće, Voće i povrće, Brojevi, Boje*, 4. лекција: *Brojevi, Koliko je sati?, TV program*, 5. лекција: *Porodica, Delovi tela, Obuća i odeća*, 6. лекција: *Stanovanje, Nameštaj*, 7. лекција: *Putovanje*, 8. лекција: *Putovanja*, 9. лекција: *Kućni ljubimci, Lekar, Recepti, Institucije, Snalaženje u gradu, Intervju*, 10. лекција: *Saveti, Mali oglasi*.

Центар за српски језик и културу Азбукум из Новог Сада доноси један савремен и функционалан приступ учењу језика. Уџбеник *Учимо српски 1* (2013) покрива градиво нижег нивоа учења српског језика. Чини га дванаест лекција модернијег садржаја и структуре: текст, прегледне вежбе, конверзацијска вежбања, игре, низ текстова и песама карактеристичних за српску културу, језик и историју, велики број илустрација и аудио записа. Наслови лексичких целина јесу: *Dobar dan, Moja zemlja, Razumeš li?, Moja porodica, Moj svet, Šta radiš?, Srećan put!, Stil života, Upomoć!, Kako je kod vas?, Odelo (ne) čini čoveka, Hotel s pet zvezdica*. Обрађене граматичке јединице јесу: глаголски облици: презент, перфекат и потенцијал, глаголски вид, падежи, компарација придева, предлози: *у, на, од, без, код, пре* и др., бројеви: основни, редни, заменице: личне, присвојне, одређене и неодређене и др. На крају књиге налазе се тестови и вежбанка.

Уџбеник *Реч по реч* (2011) објавио је Институт за стране језике у Београду, а намењен је потпуним почетницима. Садржи двадесет и четири лекције, а за обраду сваке предвиђено је шест часова. Уз *Реч по реч* доступна је радна свеска и приручник за наставнике, као и аудио материјал који прати уџбеник. У оквиру сваке лекције обрађују се три тематске целине: 1. лекција: *Aerodrom Nikola Tesla, Prvi dan u Institutu, Ko je ovo?... Šta*

je ovo?, 2. лекција: *U hotelu, U gradu, Porodica Popović*, 3. лекција: *Koliko je sati?*, *Nova drugarica, Dobro veče! Tačno je 22 sata*, 4. лекција: *Subota, Dolaze gosti, Raspored časova*, 5. лекција: *Koncert, Posle koncerta, Imam jednu malu želju*, 6. лекција: *Idemo u Smederevo, Roditelji Nikole Popovića, Volite li da putujete? (kako / s kim)*, 7. лекција: *Pauza, Jedno prijatno veče, Marko je stigao iz Italije*, 8. лекција: *Kod Silvije i Marka, Šta se desilo Milošu?*, *Kome pišeš?*, 9. лекција: *Novi stan, Kako izgleda?*, *Kakvi su... Šta vole?*, 10. лекција: *Razgovor o odmoru, U turističkoj agenciji, Da li znate?*, 11. лекција: *Položaj Beograda, Trg republike, Kalendari*, 12. лекција: *Pismo, Odgovor Milici, Vremenska prognoza*, 13. лекција: *Kupovina, Šta obući za rođendan, Gde volite da kupujete?*, 14. лекција: *Pijaca, Samoposluga, Prebranac*, 15. лекција: *Kod lekara, Bio sam u bolnici, U apoteci*, 16. лекција: *Sport, Beogradski maraton, Olimpijske igre*, 17. лекција: *Saobraćajna gužva, Šta biste radili na pustom ostrvu, Igre na sreću*, 18. лекција: *Obrazovanje, Ispiti, Upis na fakultet*, 19. лекција: *Četiri godišnja doba, Nova lekcija iz geografije, Zlatibor*, 20. лекција: *Provedite leto s nama, Putovanje u Kotor, Na aerodromu*, 21. лекција: *Kućni ljubimci, Beogradski zoološki vrt, Mačak Miško se vratio kući*, 22. лекција: *Kalemegdan, Šetnja po Kalemegdanu, Beograd u 15. veku*, 23. лекција: *Vuk Karadžić, Nikola Tesla, Muzeji*, 24. лекција: *Praznici, Odlazak na slavu, Slava*.
Обрађене граматичке јединице јесу: глаголи: *требати, морати, имати, моћи, хтети, носити, пробати, свиђати се, болети, бавити се*, глаголски облици: презент, перфекат, футур и потенцијал, имперфективни и перфективни глаголи, падежи: номинатив, генитив, датив, акузатив, инструментал, локатив, предлози: *у, на, пре, после, од, до, из, ка, према, код, са, изнад, испод, испред, иза, поред, између, преко, за*, придеви и компарација придева, основни и редни бројеви, римски бројеви, именица *деца*, заменице, глаголски прилог садашњи, пасивна реченица.

3. Уџбеници – средњи ниво.

На наведене уџбенике основног нивоа настављају се уџбеници средњег, чиме се постиже одређени континуитет у настави.

У оквиру Центра за српски језик као страни из Новог Сада објављен је уџбеник *Научимо српски 2* (2007), праћен радном свеском и звучним записима. Састоји се од десет лекција: *Моја porodica, Zanimanja ili profesije, Нико као ја, Моје obaveze, Куда...? Где...?, Gastronomija, У здравом телу здрав дух (Ух!), Ако... onda, Путовања, Praznici, običaji, verovanja*, структурно подељених на читање, слушање, говорне вежбе, вокабулар, граматику и писање. Обрађене су следеће граматичке јединице: генитив, датив, акузатив, локатив, множина именица *брат* и *дете*, збирни бројеви, бројне

именице, збирне именице, конгруенција именица с квантификаторима, заменице, придеви, релативна заменица *који*, *-а*, *-е*, плуралија тантум, релативна реченица, индиректни говор, реципрочни глаголи, временска реченица, прилози и прилошки изрази за време, узрочна реченица, условна реченица, компарација придева и прилога, рефлексивни и партиципски пасив, суфиксација, потенцијал, императив, глаголски вид, глаголске именице, глаголски прилози.

Центар за српски језик и културу Азбукум доноси уџбеник *Учимо српски 2* (2011), који покрива градиво средњег нивоа, а праћен је аудио материјалом, вежбанком и тестовима. Обухвата свега шест лекција у којима су обрађене лексичке целине: *Sto ljudi, sto čudi*, *Брак-мрак*, *Dome, slatki dome*, *Страшно велики град*, *Sitnice koje život znače* и *Мали велики свет*. На почетку сваке лекције представљена је по једна знаменита личност Србије: Слободан Јовановић, Милева Марић, Катарина Јовановић, Никола Тесла, Јован Јовановић Змај и Доситеј Обрадовић. Обрађене су следеће граматичке категорије: номинатив, генитив, датив, акузатив, множина именице *дете*, глаголске именице, просторно-предлошке конструкције, временско-падежне конструкције, деминутив, компарација придева и прилога, присвојни придеви, присвојне, показне и релативне заменице, прилози за место, бројеви, модални глаголи, презент, перфекат, футур I, потенцијал, императив, глаголски вид, условне реченице, временске реченице.

Институт за стране језике у Београду објавио је *Више од речи* (2012). Уџбеник се састоји из дванаест лекција: *Porodica*, *Становање*, *Образовање и језик*, *Posao*, *Кировања*, *Људи – карактери и осећања*, *Нрана*, *Саобраћај и путовања*, *Туризам и екологија*, *Javne službe*, *Глобални проблеми и медији* и *Култура*. На крају се налазе четири ревизије, а цео уџбеник праћен је аудио материјалом. Од граматичких целина обрађене су: генитив, датив, акузатив, инструментал, локатив, множина именица *брат*, *дете*, *господин*, слагање бројева и именица, слагање прилога и глагола, слагање бројева и глагола, заменице и њихов ред речи у реченици, релативна заменица *који*, бројеви, глаголски вид, глаголски прилог садашњи, пасив, перфекат, футур II, узрочне реченице, временске реченице, зависно-упитне реченице, кондиционалне реченице, бесубјекатске реченице, директан / индиректан говор, двострука негација, везници *ни*, *и*, *а*.

4. Уџбеници – виши ниво.

Азбукумов уџбеник *Супер српски* (2011) састоји се од осам лекција праћених звучним записима: пет писаних ћирилицом, три латиницом. Теме су из свакодневног живота: *Priča bez reči*, *Kao kod kuće*, *Симболи око нас*, *Стварни свет*, *Imati i nemati*, *Hleb naš nasušni*, *Од немила до недрага*

и (Не)обични људи, а свака лекција поткрепљена је одломцима из српске књижевности: Милан Ракић *Искрена песма*, Зоран Живковић *Виртуелна библиотека*, Душан Радовић *Закон о браку*, *Пепељуга* – српска бајка, Марко Видојковић *Све црвенкапе су исте*, Драгослав Михаиловић *Кад су цветале тикве*, Јован Цвијић *О динарском типу људи*, Давид Албахари *Недеља*, Гордана Ћирјанић *Оно што одувек желиш* и др., што, уз обраду синонима, антонима, фразеологизама и употребу жаргона, чини уџбеник интересантним студентима. Од посебног значаја је део уџбеника под називом *Стилистика* у којем се налазе следеће јединице: *Математика: рачунарске операције и изрази*, *Писање формалног писма*, *Англицизми у српском језику*, *Писање биографије*, *Причамо причу*.

Business Serbian (2014) Александра Уркома можда је једини уџбеник који тематски покрива најважније области из пословног живота. Намењен је студентима средњег или вишег нивоа, праћен речником на енглеском језику и подразумевано – аудио материјалом. Састоји се из петнаест лекција различитих садржаја насловљених на енглеском језику усмерених углавном на сферу лексике: *Arrival*, *At the workplace*, *Family and work*, *Business premises*, *Interview for a job*, *Finances*, *Attorney's services*, *Bookkeeping*, *Product and production*, *Market research and marketing*, *Business trip*, *Transport and customs*, *Laws and institutions*, *Business ambience*, *Departure*. Свака лекција идентичне је структуре: почиње текстом у форми дневника, затим следи деветнаест задатака од којих је први читање и разумевање текста, остали се односе на слушање, допуњавање, замену појединих речи, одабир тачног одговора, превод текста, играње улога и по три домаћа задатка у виду писања есеја у свакој лекцији.

За говорнике виших нивоа у припреми је уџбеник *Научимо српски 3* Центра за српски језик као страни из Новог Сада.

5. Приручници, граматике и речници.

Приручник Павла Ћосића, намењен лекторима и студентима српског језика, *Српски за странце (тестови, вежбања, игре)* (2004) садржи примере тестова, вежбања и игара прилагодљивих различитим нивоима знања језика. У књизи се налазе концепције квисова, познате игре за децу, вежбе, тестови и игре преузете из разних уџбеника. Приручник је подељен на три дела *Тестови и вежбања*, *Вежбања и игре* и *Литература*. У трећем одељку дат је преглед литературе коју аутор препоручује за рад у настави српског језика као страног у неколико сегмената: *Уџбеници*, *језички приручни-*

ци и сл., *Белетристика*, романи, збирке прича, драме, популарна литература, Новине, часописи, периодика и Интернет².

Тестове за полагање српског као страног (2009) објављене у коауторству Весне Крајишник и Небојше Маринковића³ препоручили бисмо као обавезну литературу. Збирка тестова проверава знање српског језика као страног на шест нивоа (А1–Ц2), а тестови могу послужити као добар модел структуре писаног теста.

Јелица Јокановић-Михајлов и Весна Ломпар објавиле су уџбеник српског језика за странце *Говоримо српски* (2001), настао као резултат вишегодишње потребе да се на септембарском међународном Скупу слависта⁴ у настави користи уџбеник прилагођен полазницима Скупа, којима су намењене и *Лекторске вежбе* (2010), приручници *Српски са лакоћом* (2017) и *Српска читанка* (2018), као и публикација *Путевима српског језика, књижевности и културе 1 и 2* (2015).⁵ На *Путеве српског језика, књижевности и културе 1 и 2* настављају се: *Предавања 5. Семинар српског језика, књижевности и културе* (2016), *Предавања 6. Семинар српског језика, књижевности и културе* (2017) и *Предавања 7. Семинар српског језика, књижевности и културе* (2018).⁶

Филолошки факултет и Центар за српски језик као страни у Београду издали су тематске зборнике радова *Српски као страни језик у теорији и пракси* I–III (2007, 2011, 2016), који обједињују реферате изложене на Међународном научном скупу *Српски као страни језик у теорији и пракси*⁷, посвећеном изучавању и учењу српског као страног језика. Радови које ови зборници доносе баве се методиком наставе, граматичким и лингвокултуролошким аспектима наставе српског језика као страног, применом нових технологија у настави, анализом грешака, контрастивним присту-

² Аутор у одељку *Интернет* наводи интернет странице са доменом *уи*, који је данас замењен доменом *гс*.

³ Небојша Маринковић одбранио је године 2016. докторску дисертацију на Филолошком факултету Универзитета у Београду на тему *Граматички минимум српског као страног језика*.

⁴ Традиционални тронедељни Скуп слависта представља семинар српског језика, књижевности и културе, у организацији Међународног славистичког центра на Филолошком факултету у Београду.

⁵ Публикација *Путевима српског језика, књижевности и културе 1 и 2* (2015) представља колективно дело седамнаест аутора који су објављивали радове из области српског језика, књижевности, културе, историје и традиције у периоду 2011–2015.

⁶ *Путевима српског језика, књижевности и културе 1 и 2* обједињује текстове објављене у едицији *Предавања. Семинар српског језика, књижевности и културе 1, 2, 3 и 4*.

⁷ Међународни научни скуп *Српски као страни језик у теорији и пракси* одржава се сваке четврте године почев од 2006. године.

пом при проучавању језика, а посебан тематски део посвећен је положају и изучавању српског језика у иностранству.

Весна Крајишник, ауторка приручника за српски језик као страни *Научимо надеже* (1998), објавила је књигу *Лексички приступ српском као страном језику* (2016), која представља измењен и допуњен текст њене докторске дисертације *Лексички минимум српског као страног*, одбрањене 2005. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Будући да је српски језик један од ретких европских језика који није стандардизован у погледу постизања језичке норме неопходне за успостављање језичких нивоа прописаних од стране Савета Европе, В. Крајишник се одлучила за лексички приступ као први корак ка позиционирању језика. Ауторка објашњава да је лексици дала примат у односу на друге језичке нивое „јер је лексика основно средство за успостављање комуникације и језичко исказивање, за разлику од свих других нивоа који утичу на правилност или стил језичког израза.“ (Крајишник 2016: 9). Књига избором лексики задовољава функционалност језика и успоставља синтезу синтетичког и аналитичког приступа.

У издању Центра за српски језик и културу Азбукум⁸ објављена је *Gramatika srpskog jezika za strance sa vežbanjima i rešenjima. Priručnik za samostalno usvajanje gramatike – početni i srednji nivo* (2010), намењена студентима почетног и средњег нивоа знања српског језика. У јуну 2016. године Центар је организовао семинар⁹, где је најављен рад на граматички за виши ниво. Осим поменуте, у употреби су *Gramatika srpskog jezika za strance* (2005) Ивана Клајна и *Gramatika srpskog jezika za strance* (2009) Павице Мразовић.

У оквиру Центра за српски језик као страни из Новог Сада објављени су: *Научимо српски 1 и 2 – Речник глагола* (2011) Биљане Бабић¹⁰, који прати поменуте комплете уџбеника и *Минималне лексичке и граматичке структуре у српском као страном језику* (2008) Јасмине Дражић¹¹, где ауторка у првом делу књиге даје теоријске поставке за израду минималног

⁸ Центар за српски језик и културу Азбукум објављује још и уџбенике за децу и младе о којима се више може сазнати на њиховом сајту.

⁹ У јуну (4. у Београду и 18. у Бечу) 2016. године Азбукум је организовао скуп под називом *Српски језик као страни/нематерњи Азбукумова скала знања (A1–C2) – поље за систематичан и успешан рад*, где је, између осталог, представљена Азбукумова скала знања српског језика, а најављени су и нови пројекти.

¹⁰ Биљана Бабић одбранила је 2016. године докторску дисертацију на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду на тему *Унутарјезичке грешке на почетним нивоима учења српског језика као страног*.

¹¹ Јасмина Дражић одбранила је 2005. године докторску дисертацију на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду на тему *Лексичке и граматичке колокације у настави српског језика као страног: лексиколошки и лексикографски аспекти*.

једнојезичног речника српског језика за ниво Б1, а у другом делу пописује лексеме, тематски их организује и дефинише.

Приликом превођења препорука је користити једнојезичне речнике, међутим, понекад је неопходно употребити двојезични речник, нарочито на почетним нивоима, те студентима препоручујемо да то буде речник српског и матерњег језика студента и обрнуто (у нашем примеру то је српско-словачки/словачко-српски), уколико постоји. За словачко говорно подручје избор није велик. Осим речника Емила Хорака *Srbochorvátsko-slovenský a slovensko-srbochorvátsky slovník* (1991) и *Lingea* речника, доступног на интернету,¹² постоје још и две публикације Жалмире Спасић *Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika* (1984) и *Frazeološki rečnik. Slovačko-srpskohrvatski* (1989), које могу бити од користи.

Потенцијал интернета неисцрпан је извор материјала који треба ваљано искористити. За почетни ниво учења језика издвојили бисмо:

- сајт www.srpskibre.com, који садржи вежбања, текстове, слике и намењен је почетном нивоу учења српског језика као страног,
- одељак *Serbian 'Survival' Phrases* на сајту *StudySerbianSite*, који садржи лексику довољну за основну комуникацију,
- апликацију *Eurotalk* у издању Дерете (*Talk now! Serbian, Instant Serbian* и *Ultimate Serbian*) погодну за учење српског језика на рачунару или таблети, од почетног до средњег нивоа.

6. Закључак.

У оквиру лектората српског језика у Братислави најчешће су коришћене лекције из уџбеника *Учимо српски 1* због савременијег приступа настави и модернијег дизајна, уз комбинацију појединих делова уџбеника *Научимо српски 1* (најчешће делова који обрађују граматичке јединице). Као једну од замерки помињаних публикација видимо поткрадање грешака већег или мањег обима (нпр. појављивање правописних и словних грешака, погрешна гласовна алтернација при обради вокатива¹³, дуплирање страна¹⁴, употреба погрешног падежног облика заменица¹⁵, погрешка у та-

¹² Доступно на <<https://slovniki.lingea.sk/Srbsko-slovensky>>.

¹³ У *Gramatici srpskog jezika za strance sa vežbanjima i rešenjima. Priručnik za samostalno usvajanje gramatike – početni i srednji nivo* (2010: 91) у *Napomeni 2* наводи се да код именица мушког рода које се у номинативу завршавају на к, г или х, испред наставка -е долази до гласовне алтернације К>Ч, Г>Ч, Х>Ш ум. К>Ч, Г>Ж, Х>Ш.

¹⁴ У издању уџбеника *Супер српски* из 2011. године више страна недостаје 117–124, а стране 113–116 и стране 125–128 дуплиране су. Уџбеник из 2016. године садржински и технички је унапређен.

бели : *ти се радио ум. ти си радио*¹⁶, при обради суфикса *-тека* употребљен неадекватан пример *даротека*¹⁷), од којих су неке исправљене у реиздањима. Морамо похвалити модеран, комуникативан и културолошки приступ Азбукумових издања из Новог Сада, као и добру обраду граматичких јединица уџбеника Центра за српски језик као страни Универзитета у Новом Саду.

На лекторату српског језика у Братислави часове похађају студенти чији је матерњи језик генетски близак српском. С тим у вези, ако узмемо у обзир да словачки студенти брже усвајају одређене језичке карактеристике и лексику, поменути уџбеници не пружају свој максимум. Неке од језичких појава, посебно на основном нивоу учења, студентима су у одређеној мери познате (нпр. грађење презента и перфекта, систем заменица, компарација придева, употреба предлога и др.). С друге стране, потешкоће им представљају разлике између словачког и српског језика, те грешке које настају неретко представљају последицу ослањања неизворног говорника на матерњи језик и културу и чине неопходне етапе у учењу страног језика. Искористићемо прилику да напоменемо да је у изради уџбеника српског језика намењен словачким матерњим говорницима, који настаје на основу четворогодишњег искуства лектора праћењем учесталих грешака студената.¹⁸

На интернету је уочљив недостатак сајтова за учење српског језика, наставних материјала за виши ниво, већег броја бесплатних апликација, блогова, свега што би младим људима модерног доба приближило српски језик и културу. Центри за српски језик као страни омогућавају учење језика на даљину, неки још од 1999. године.¹⁹ Бројној библиографији коју

¹⁵ У уџбенику *Учимо српски 1* (2013: 83) у табеларном приказу акузатива личних заменица употребљен је погрешан облик заменица првог и другог лица множине *нам, вам ум. нас, вас*.

¹⁶ У уџбенику *Научимо српски 1* (2006: 99) глагол *радити*, као репрезентативни пример грађења перфекта, смештен је у табелу, односно на место где оваква словна погрешка не би требало никако да се нађе.

¹⁷ Одредницу *даротека* забележену у *Научимо српски 2* (2011: 57) нисмо пронашли ни у *Речнику српског језика* (2007), ни у *Речнику српскохрватског књижевног језика I* (1967). Такође, скренули бисмо пажњу на именицу *видеоотека* у истом вежбању у значењу „збирка видео-касета, радња за изнајмљивање видео-касета“ (PCJ 2007: 146) која млађој генерацији студената звучи архаично. Можда би корисније било употребити, на пример, лексему *кинотека* и том приликом скренути пажњу на културни садржај који са собом носи (објаснити значај Југословенске кинотеке у Београду као носиоца статуса установе културе од националног значаја).

¹⁸ Више о грешкама словачких матерњих говорника на почетном нивоу учења српског језика као страног в. Ђорђевић (2017: 691–698).

¹⁹ Детаљније о начинама учења српског језика на даљину у Центру за српски језик Азбукум в. у Оташевић (2014: 25).

наводимо недостају уџбеници и приручници за виши ниво, збирке текстова (новинских, књижевних и стручних), различите врсте речника, збирке загонетки, вицева, карикатура, афоризама и анегдота. На крају бисмо се сложили са мишљењем Ћ. Оташевића (2014: 26) да је „малим језицима, а српски је такав, државна помоћ неопходна, јер је број заинтересованих за учење српског језика као страног мали па је објављивање специфичних приручника, које би користио само један део заинтересованих, за издаваче неисплатив.“

БИБЛИОГРАФСКИ СПИСАК УЏБЕНИКА, ПРИРУЧНИКА И РЕЧНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ²⁰

- Ајџановић и др. 2006: Milan Ajdžanović, Milivoj Alanović, Isidora Bjelaković, Jasmina Dražić, Jelena Vojnović, Dušanka Zvekić-Dušanović. *Научимо српски. Let's learn Serbian 1. Radna sveska*. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Алановић и др. 2006: Milivoj Alanović, Isidora Bjelaković, Nataša Bugarski, Jasmina Dražić, Marina Kurešević, Jelena Vojnović. *Научимо српски. Let's learn Serbian 2*. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Алановић и др. 2006: Milivoj Alanović, Isidora Bjelaković, Nataša Bugarski, Jasmina Dražić, Marina Kurešević, Jelena Vojnović. *Научимо српски. Let's learn Serbian 2. Radna sveska*. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Александар и Елијас-Бурсаћ 2010: Ronelle Alexander, Ellen Elias-Bursać, *Bosnian, Croatian, Serbian, a Textbook With Exercises and Basic Grammar*. The University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin.
- Бабић 2001: Slavna Babić, *Serbian/Croatian for foreigners, book one*. Задужбина Илије М. Коларца, Београд.
- Бабић 2011: Биљана Бабић, *Речник глагола : научимо српски 1 и 2 : Морфолошко-синтаксички минимални речник глагола српског језика као страног*. Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику, Центар за српски језик као страни, Нови Сад.
- Бјелаковић и Војновић 2006: Isidora Bjelaković, Jelena Vojnović, *Научимо српски. Let's learn Serbian 1*. Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Браун и Алт 2004: Wayles Brown, Theresa Alt, *A Handbook of Bosnian, Serbian, and Croatian*. Slavic and East European Language Research Center (SEELRC), Duke University.
- Врабљова и др. 2017: Júlia Vrábľová, Michaela Mošat'ová, Zuzana Hargšová, и Zuzana Šmatiáková. *Прва помоћ на словачком/ Prvá pomoc po slovensky*. Studia Academica Slovaca, Bratislava.

²⁰ Без претензија на библиографску исцрпност наводимо списак уџбеника, приручника и речника српског језика као страног коришћених на лекторату српског језика у Братислави у периоду 2014–2018. године.

- Даниловић 2011: Mirjana Danilović, *Step by step 1/ Корак по корак 1*. Kornet, Београд.
- Дешић 2007: Милорад Дешић, (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси*. Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, Београд.
- Дражић 2008: Јасмина Дражић, *Минималне лексичке и граматичке структуре у српском као страном језику*. Филозофски факултет, Нови Сад.
- Здравковић др. 2012: Smilja Zdravković, Ljubica Živanić, Branimir Putnik. *Više od reči – srpski jezik: srednji tečaj za strance*. Institut za strane jezike, Београд.
- Иванова 2003: И. Е. Иванова, *Сербский язык для начинающих: Учебник и разговорник*. Айрис-пресс, Москва.
- Јокановић-Михајлов 2010: Јелица Јокановић-Михајлов (ур.), *Лекторске вежбе. Приручник за српски језик као страни*. Међународни славистички центар, Београд.
- Јокановић-Михајлов и Ломпар 2015: Јелица Јокановић-Михајлов, Весна Ломпар, *Говоримо српски, уџбеник српског језика за странце*. Међународни славистички центар, Београд.
- Јухас-Георгиевска и др. 2015: Љиљана Јухас-Георгиевска, Бошко Сувајџић, Тихомир Брајовић, Предраг Петровић (ур.): *Путевима српског језика, књижевности и културе 2: скуп слависта: предавања*. Филолошки факултет, Међународни славистички центар, Београд.
- Клајн 2005: Ivan Klajn, *Gramatika srpskog jezika za strance*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Београд.
- Крајишник, Маринковић 2009: Весна Крајишник и Небојша Маринковић, *Тестови за полагање српског као страног*. Филолошки факултет, Београд.
- Крајишник 1998: Весна Крајишник, *Научимо падеже. Приручник за српски језик као страни*. Фото Футура, Београд.
- Крајишник 2016: Весна Крајишник, *Лексички приступ српском као страном*. Филолошки факултет, Београд.
- Крајишник 2011: Весна Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси II*. Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, Београд.
- Крајишник 2016: Весна Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси III*. Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, Београд.
- Курешевић, Белегишанин-Закић 2010: Marina Kurešević, Dragana Belegišanin-Zakić. *Gramatika srpskog jezika za strance sa vežbanjima i rešenjima. Priručnik za samostalno usvajanje gramatike – početni i srednji nivo/ Serbian Language Grammar for Foreigners with Exercises and Key. A self study book for beginner and intermediate level students*. Azbukum, centar za srpski jezik i kulturu, Novi Sad.
- Милићевић Добромиров, Новковић Ацаип 2013: Наташа Милићевић Добромиров, Биљана Новковић Ацаип, *Учимо српски 1. Српски језик за странце: почетни ниво*. Азбукум, центар за српски језик и културу, Нови Сад.

- Милићевић-Добромиров, Новковић 2011: Наташа Милићевић-Добромиров, Биљана Новковић, *Супер српски. Српски језик за странце: високи ниво*. Азбукум, центар за српски језик и културу, Нови Сад.
- Милићевић Добромиров, Ћук, Радуловић 2011: Наташа Милићевић Добромиров, Љиљана Ћук, Наташа Радуловић, *Учимо српски 2. Српски језик за странце: средњи ниво*. Азбукум, центар за српски језик и културу, Нови Сад.
- Мразовић 2009: Pavica Mrazović, *Gramatika srpskog jezika za strance*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad.
- Мркаљ 2018: Зона Мркаљ, *Српска читанка*. Међународни славистички центар, Филолошки факултет, Београд.
- Мршевић-Радовић и Сувајцић 2016: Драгана Мршевић-Радовић и Бошко Сувајцић (ур.), *Предавања 5. Семинар српског језика, књижевности и културе*. Међународни славистички центар, Београд.
- Мршевић-Радовић и Сувајцић 2017: Драгана Мршевић-Радовић и Бошко Сувајцић (ур.), *Предавања 6. Семинар српског језика, књижевности и културе*. Међународни славистички центар, Београд.
- Мршевић-Радовић и Сувајцић 2018: Драгана Мршевић-Радовић и Бошко Сувајцић (ур.), *Предавања 7. Семинар српског језика, књижевности и културе*. Међународни славистички центар, Београд.
- Селимовић-Момчиловић и Живанић 2011: Maša Selimović-Momčilović, Ljubica Živanić, *Reč po reč – srpski jezik: početni tečaj za strance. Serbian elementary course for foreigners*. Institut za strane jezike, Beograd.
- Селимовић-Момчиловић и Живанић 2013: Maša Selimović-Momčilović, Ljubica Živanić, *Srpski jezik: početni tečaj za strance. Radna sveska. Serbian: elementary course for foreigners. Workbook*. Institut za strane jezike, Beograd.
- Селимовић-Момчиловић и Живанић 2005: Maša Selimović-Momčilović, Ljubica Živanić, *Priručnik za nastavnike : uz udžbenik Srpski jezik : početni tečaj za strance*. Institut za strane jezike, Beograd.
- Спасић 1984: Žalmira Spasić, *Frazeološki rečnik srpskohrvatskog jezika*. Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad.
- Спасић 1989: Žalmira Spasić, *Frazeološki rečnik. Slovačko-srpskohrvatski*. Filozofski fakultet, Institut za južnoslovenske jezike, Novi Sad.
- Srbčina konverzáciáso slovníkom a gramatikou* 2012: Lingea, Bratislava.
- Станојевић 2001: Željko Stanojević, *Serbian Language for Foreigners =Srpski jezik za strance*. Divit, Beograd.
- Станојчић и др. 2015: Живојин Станојчић, Драгана Мршевић-Радовић, Јелица Јокановић-Михајлов, Александар Милановић (ур.), *Путевима српског језика, књижевности и културе 1: скуп слависта: предавања*. Филолошки факултет, Међународни славистички центар, Београд.
- Стојанов 2007: Хари Стојанов, *Српски језик за напредне почетнике*. <<http://softisbg.com/library/srpski.htm>>. 7. 10. 2018.

- Ђорић 2004: Божо Ђорић, *Српски за странце. Serbisch für Ausländer*. Чигоја штампа, Београд.
- Ђосић 2004: Pavle Ćosić, *Srpski za strance (testovi, vežbanja, igre) – priručnik za lek-tore i studente srpskog jezika*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Урком 2014: Aleksander Urkom, *Business Serbian. Coursebook for language learners with audio material*. URKOM Publisher.
- Хорак 1991: Emil Horák: *Srbochorvátско-slovenský a slovensko-srbochorvátsky slovník*. SPN, Bratislava.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ:

- Апликација *Eurotalk (Talk now! Serbian, Instant Serbian Ultimate Serbian)*, Београд: Дерета.
- Сајт српског језика за странце доступно на <www.srpskibre.com>.
- Serbian 'Survival' Phrases* доступно на <www.studyserbian.com/proba/Grammar/Index.asp>.

ЛИТЕРАТУРА:

- Ђорђевић 2017: Кристина Ђорђевић, Анализа грешака словачких матерњих говорника на почетном нивоу учења српског језика као страног. У: V. Štěpánek, J. Mitaček (ред.), *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca VII*, Brno: Moravské zemské muzeum, Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 691–698.
- Крајишник 2016: Весна Крајишник, *Лексички приступ српском као страном*. Београд: Филолошки факултет.
- Оташевић 2014: Ђорђе Оташевић, Приручници за наставу српског језика као страног. *Лингвистичке актуелности* 25, Београд: Институт за српски језик САНУ, 21–33.
- РСЈ: *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*. (Михаило Стевановић и др.), I–VI, Матица српска (I–III и Матица Хрватска), Нови Сад (I–III и Загреб), 1967–1976.

Kristina Đorđević

TEXTBOOKS AND MANUALS FOR TEACHING SERBIAN AS
A FOREIGN LANGUAGE

Summary

In this paper author gives an overview of textbooks and manuals of Serbian as a foreign language used on lectorate of Serbian language in Bratislava. The main goal of the work is to help future lecturers to quickly and easily choose appropriate material for their lectures, but also to all learners of Serbian language as foreign whomight find it useful.

Key words: Serbian language as foreign, textbooks, manuals, dictionaries and grammar of the Serbian language for foreigners, lectorate of Serbian language in Bratislava.

АУТОРЕФЕРАТИ

УДК 821.163.41.09 Обрадовић Д.

016 Обрадовић Д.

Примљен: 28.10.2018.

Прихваћен: 15.12.2018.

Владимир Живановић

(Институт за српски језик САНУ,
Београд)*

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА О ДОСИТЕЈУ ОБРАДОВИЋУ¹

Године 1865. загребачке *Народне новине* објављују проповед сарајевског свештеника Стефана Баковића. У својој проповеди овај прота помиње и Доситеја Обрадовића називајући га махнитим бунцијом и расколником. Баковић у проповеди позива на послушност султану и противи се бунама те и Доситеја означава као лош пример како се не треба владати. Већ након месец дана Велимир Гај реагује у *Даници илирској* и у тексту под насловом „Земљописне виести о Босни и Херцеговини“ критикује проту Баковића који наместо слободе намеће турског султана и цитирајући његове ставове о Доситеју назива их „премногим лудоријама“.

Следећи пример је још речитији: Године 1911. новине Старчевићеве хрватске странке права под називом *Хрват*, на насловној страни у кратком тексту констатују „како је одавно утврђено, да су наша источњачка браћа вјерски и морално заостала“, те њихов „низак степен културе“ објашњава описујући Доситејево примање свештеничког чина. Наиме, Доситеја је рукоположио црногорски владика Василије без икаквог његовог претходног формалног богословског образовања и превелике жеље да се прихвати свештеничког чина. На страну што се новине, у свом злурадом тексту, нису информисале из самих Доситејевих дела да је он сам био један од богословски најобразованијих људи тога времена.

* vladimir.zivanovic@isj.sanu.ac.rs

¹ Докторска дисертација одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду 30. септембра 2017. године пред комисијом у саставу: др Александра Вранеш, др Гордана Ђоковић, др Драгана Грујић и др Младен Шукало.

Ако узмемо у обзир да та два примера коришћења Доситеја у идеолошким и сличним сукобима долазе из Аустрије, а у вези су и са целим јужнословенским поднебљем, можемо увидети колико је Доситеј већ половином 19. века постао фигура снажна по својим порукама и наслеђу. Негде у то време почиње да се јавља и доситејевштина као пример инструментализације Доситејевих уверења и њихово коришћење у међусобним размислима на политичкој али и културној сцени Балкана.

Разматрањем оних вредности којима аутори радова о Доситеју придају пажњу током проучавања његовог дела стиче се увид у разноврсне модусе на које се наука бави Доситејем, као и у тематске целине развијане током дугог низа година. Сви аутори који су писали о Доситеју приступали су том писцу у духу свога времена, ослањајући се на сопствене системе вредности – другим речима, користили су га како би потврдили сопствене идеје и веровања. Зато је Доситејево дело привлачно за различита идеолошка, културолошка па и психолошка тумачења. Каткад су самог Доситеја губили у таквим читањима, а често су његове идеје биле супротстављане неким другим „исправнијим“ виђењима, преломљеним кроз призму вредносних система самих аутора.

Просветитељ и грађански идеолог, реформатор књижевног језика, јозефиниста, писац, преводилац и еклектичар, филозоф и педагог, књижевник и песник, проповедник, учитељ страних језика, књижар и недосађани штампар, оснивач високошколских институција, путник, пријатељ, устаник, толерантни ерудита – уз ова бројна Доситејева одређења прочитаћемо и неколико индикативних оцена о Доситејевој личности потеклих из релевантних научних радова о том писцу. Сложеност представа изражених у тим оценама осветљава нам његову личност и његово дело са разних страна. Дакле:

Јован Скерлић га назива „оснивачем нове српске књижевности и првим организатором просвете у обновљеној Србији“, Павле Поповић „првим нашим моралним филозофом“, Лука Смодлака „великим српским идеологом“, а Тихомир Остојић „главним представником рационализма и филозофије просвећености у српском народу“. Милорад Павић сматра га „писатељем неслућених, неистражених и веома модерних интенција“, док, међутим, Љубомир Симовић за њега каже да је „по природи својој више миран рационалист него ватрени просветитељ“. Владан Десница вели да је Доситеј „једна од наших најздравијих пјесничких натура“, а Радомир Константиновић да је „путник, наш препород, наша ренесанса зато што је откриће перспективе“. „Сребровласни мили Обрадовић“ називао га је Лукијан Мушицки.

Било је и другачијих ставова, свакако неупоредиво мање бројних:

„Маните се некаква Дуситеља и његових маниточитинах“, позивао је Стефан Баковић. „Са свом својом љубављу за српски народ [он] није имао смисла за тај народ, за његову душу, поезију“, говорио је Светислав Стефановић. Надаље, Исидора Секулић је изнела суд да је „Доситеј био пасиван дух“, а Амфилохије Радовић да је „Доситеј у бити трагична личност, као што је трагична и наша модерна култура“.

Ишчитавајући *Библиографију радова о Доситеју Обрадовићу* можемо увидети у којим правцима су се кретале теме чији је главни предмет изучавања био Доситеј, какав је однос различитих епоха према њему, какву прегнантност у идеолошком смислу носи његово наслеђе, које пружа повод за бројна тумачења и полемике проистекле из њих.

У нашој библиографији могу се препознати бројне теме којима су аутори текстова о Доситеју посвећивали пажњу. Богата литература о Доситеју бави се темама попут оне о односу Доситеја и карловачког митрополита Стратимировића, затим о улози Доситеја у Тицановој буни, о утицајима бројних културних средина на Доситеја током његових година путовања, о Доситејевој библиотеци и књигама које је читао. Надаље, компаративно су изучаване географске тачке Доситејевог *преокружнооколног* животног пута и њихов значај на развој Доситејеве мисли. С обзиром на то да је Доситеј био наш највећи путник 18. века, али и касније, многи су његов живот проучавали по периодима омеђеним тим путовањима. Доситејеве хоповске године, период живота и проповедања у Далмацији, путовања по истоку, бечке године, студије у Немачкој, боравак у Лондону и Трсту, Доситеј током устанка – све су то историјско-биографске целине које су различити истраживачи узимали као оквир својих изучавања.

Један од многих задатака доситејских студија састоји се и у проучавању Доситејевих извора. Као преводилац и еклектичар који је израстао у оригиналног списатеља, он своје компиловане преводе употпуњује креативним наносима. Стога је изучавању Доситејевог дела тумачење извора у светлу компаративистике увек представљало највећи изазов. Тако се из наше библиографије може извести читав низ радова који се баве изворима Доситејевог стваралаштва. Година Доситејевог рођења није утврђена са потпуном сигурношћу, као што није известен ни тачан датум његове смрти. Исцрпна библиографија покушава да осветли и ова питања сакупивши на једном месту све текстове и све супротстављене ставове о тој теми – укупно њих двадесет.

Својим деловањем изван уских схватања народности Доситеј је у правом смислу био балкански просветитељ са веома израженом свешћу о дубљем унутрашњем јединству. Познавао је балканске језике и у својим путовањима обилазио рубове балканског простора. У библиографији је побројан већи број радова који се баве Доситејевим односом према наро-

дима са којима је живео и пријатељевао, као и његовим утицајима на те народе. Доситејеви тумачи проучавали су његове утицаје на бугарску, румунску, грчку, македонску, хрватску и мађарску културу. Многа Доситејева дела преведена су на суседне језике, а ти преводи накнадно су изнедрили студије о рецепцији његовог дела.

У своме књижевном кругу, али и изван њега, Доситеј је био инспирација великом броју савременика и поштовалаца, дајући им предлоге и задатке на пољу српског *просвећенија* и на *ползу јуности*. Доситеј је оставио своје трагове и у наредним генерацијама, укључујући ту и новију српску књижевност. У библиографији се можемо упознати са бројним личностима којима су истраживачи Доситејевог дела посветили пажњу, како онима из Доситејевог доба тако и савременицима на које је Доситеј утицао, као што су Јоаким Вујић, Јован Стерија Поповић, Љуба Ненадовић, Ђорђе Натошевић, Јован Радуловић, Радован Бели Марковић и други.

У многим нама познатим детаљима, па и читавим годинама на Доситејевој животној стази, огледа се његова главна намера: просвећивање широких народних слојева. Међутим, и даље остају многе непознанице које ваља растумачити и осветлити. Ту, на пример, мислимо на његове животне потешкоће јер, добродушан и добронамеран какав је био, није оставио суда о догађајима и утисцима са неких својих путовања. Исто тако, у Хиландару је провео шест месеци, али о том периоду, изузев једне узгредне реченице, није рекао ништа. Сличан је случај и са његовим боравком у Паризу. Није писао ни о неким местима свога образовања: тако нигде није поменуо богате библиотеке Захарија Орфелина, Карловачке митрополије и ону генерала Зорића у Шклову у којима је извесно проводио доста времена. У светлу сталних тенденција да се преиспитују и наново осмишљавају вредности које су нам оставили у наслеђе велики људи, широки распон Доситејевих ставова, проживљених авантура те идеализованих намера данас нам отвара просторе за развијање нових идеја, њихово сучељавање и међусобно поређење. Стога наслеђе које остављају тумачи Доситејевог дела остаје у непрекинутој вези са њиме, али се такође конституише и као независно идејно стваралаштво.

Да ли се о Доситеју може говорити само на основу података које нам је он сам изнео у својим делима и приватним писмима? О томе у којој мери је писање о другоме и тумачење његовог дела подложно факторима попут личности и карактерног склопа самог тумача, њиховог друштвено-културног залеђа и степена образовања говори и ова библиографија.

Персоналном библиографијом се најбоље подиже један књижевни и културни споменик. Дијахронијско гледиште које омогућава ова библиографија пружа увид у интересовања одређених епоха, као и у херменеутичке приступе за којима се у тим епохама посезало. С друге стране, син-

хронијска раван представљена овом библиографијом окупља на једном месту ставове савремене научне, али и шире јавности, те на тај начин пружа перспективу за будућа истраживања.

Исцрпност као идеал у састављању једне библиографије тешко је остварљива, но ипак можемо, а и морамо настојати да јој се асимптотски приближимо. Поред темељног разматрања претходних библиографија и коришћења бројних извора као што су каталози библиотека, електронски и живи извори, скривене библиографије те јубиларни каталози, претраживали смо и спискове литературе, напомене и белешке из важнијих научних студија о Доситеју и сродним темама.

Пре свега, циљ нашег истраживања био је да овом библиографијом прикажемо рецепцију Доситејевог рада и књижевне продукције, али и да критички размотримо утицај његовог дела и наслеђа на различите аспекте српске културе и друштва.

Током израде библиографије наметао се проблем одређивања граница и критеријума за уврштавање штампаног текста као библиографске јединице тамо где Доситеј није главни предмет рада, већ се само успутно помиње. Који од тих текстова заврешује да се уведе у библиографију и у ком сегменту њихова информативна вредност излази из домена општег? Сматрамо да је у овом делу персонална библиографија радова о Доситеју резултат субјективног приступа аутора те да такав сегмент оснажује ауторски домен.

Сврха овога рада је да представи досадашње доситејске студије у библиографском светлу. Он је састављен из два дела. У првом делу се разматрају теоријско-методолошка питања и пружа историјски преглед. Други део чини сама библиографија са пратећим регистрима.

Доситејски оријентисане активности институција и појединаца обухватају дуг временски период те стога у првом делу докторске дисертације настојимо да представимо ту сложеност. Другим речима, уз методолошки увод покушали смо да пружимо и преглед доситејски заснованих активности. Највећи допринос проучавању Доситејевог наслеђа превенствено су дали бројни појединци, али и поједине институције. Прве студије, као и монографије посвећене Доситеју, објављиване су већ пред двадесети век, као и почетком њега. Многи часописи су посвећивали пажњу Доситеју. Поред оснивања Музеја Вука и Доситеја, током времена су основани и Друштво за проучавање Вука и Доситеја, манифестација Доситејеви дани као и Друштво за проучавање XVIII века. Музеј је основао *Ковчежић*, први стручни часопис посвећен Вуку и Доситеју. Двадесет први век је започео оснивањем Доситејеве задужбине која ће на себе преузети систематско научно бављење тим писцем, издавање његових дела, као и њихово

популарисање. И Задужбина ће основати стручни часопис под називом *Доситејев врт* посвећен проучавању Доситеја и његовог доба.

Преглед досадашњих библиографских радова о Доситеју, који је у наставку првог дела Библиографије, пружа увид у досадашње библиографије из исте области. Поред кумулативних библиографских прилога који су у неколико наставака излазили у часопису *Ковчежић*, описани су и библиографски извори објављивани у Доситејевим објављеним сабраним делима, те постојећи каталози изложби посвећених њему, као и неколицина мањих тематских библиографија објављених у књижевним часописима. С обзиром на бројност библиографских извора, поред постојећих штампаних све доступнији постају и електронски извори. Ту су разноврсне интернет странице, портали, дигиталне библиотеке, електронски каталози који обухватају публикације научних институтција у целом свету, као и доступни радови о Доситеју објављени у формату пуног текста. Поред српских аутора, о Доситеју пишу и многи странци. Радови о Доситеју, али и поједини докторати посвећени њему и његовом делу, могу се наћи на неколико језика.

Други део рада чини сама библиографија са пратећим регистрима. Поглавље са библиографским јединицама је подељено на два дела. Први део представља прибележене монографије, а други прилоге у периодици, као и самосталне делове у монографским публикацијама. Библиографија броји укупно 3.833 библиографске јединице, а разматрани временски распон је 230 година сталног ажуризовања Доситеја (закључно са 2014. годином). Регистар аутора обухвата 1300 аутора, док је анонимних чланака, углавном мањег обима попут прилога из дневних листова, преко 1000. Регистар часописа и листова даје прегледну слику објављиваних чланака у периодици и садржи нешто више од 630 наслова.

Укратко, у овој исцрпној ретроспективној персоналној библиографији представљени су, у форми библиографских записа, резултати до којих су у својим темељним истраживањима дошли аутори који су писали о нашем просветитељу.

До већине радова аутор је успео да дође и да их *de visu* опише. Таква формална и садржинска обрада грађе резултирала је и опширним предметним регистром. Предметни регистар, чија је сврха успостављење релација које нису видљиве из формалног описа грађе као и из хронолошког распореда библиографије, омогућава увид у одређене теме које је обрађивао већи број аутора. Поред главних тема из Доситејевог живота и рада, попут његове књижевне продукције и педагошких утицаја, издвајају се бројне мање теме. Поред постојеће хронолошке класификације, библиографија омогућава кретање у различитим смеровима коришћењем ауторског и предметног регистра. На тај начин се омогућава сабирање бројних мањих

библиографија као редукованих подскупова. Можемо, на пример, проучавати читаву омању библиотеку чланака (која сама броји 400 библиографских записа) о великој прослави стогодишњице Доситејеве смрти, која је 1911. године обележена на читавом јужнословенском простору; или пак чланке који су објављивани од 1911. до 1914. године поводом подизања споменика Доситеју, као и текстове међусобно сукобљених аутора у којима се разматра Доситејев однос према Богу, цркви и монаштву. Честа је тема и однос између Вука и Доситеја, као и културних парадигми које они отеловљују.

Додатак Библиографије садржи списак од 230 приказа објављених радова о Доситеју. Сврха тог дела је да на једном месту прикаже рецепцију рецепције Доситејевог дела, као и сву сложеност коју носи једна таква велика историјска личност. Имаголошки карактер тих текстова открива потребу аутора да допру до Доситејевог правог лика, чиме се стварају нове парадигме у успостављању културних вредности.

Током израде ове библиографије настојали смо да прикупимо све доступне радове, како би био одржан принцип *de visu* обраде грађе. Ту грађу смо пренели у електронски облик и тако оформили богату електронску базу литературе о Доситеју. Следећи могући корак био би организовање дигиталне библиотеке у којој би библиографске јединице биле директно повезане са пуним текстом. Повезивањем постојећих регистара са библиографијом и дигиталном библиотеком, целокупна база постала би један велики *хипертекст*. Стварањем дигиталне библиотеке коју би сви заинтересовани могли да користе био би испуњен библиотечки идеал слободног приступа, а доситејске студије ушле би у нову фазу свога развоја.

И на самом крају, сматрамо да је израдом ове *Библиографије радова о Доситеју* испуњен један стари библиотекарски дуг „честитом Доситију“.

ПРИКАЗИ И ОСВРТИ

Вера Васић (Нови Сад)*

**Ана Халас Поповић: УВОД У ЛЕКСИЧКУ ПОЛИСЕМИЈУ.
Нови Сад: Филозофски факултет, 2017, 121 стр.**

Увод у лексичку полисемију ауторке др Ане Халас Поповић добро је структурирана, врло информативна приручничко-уџбеничка монографија, што потврђују редослед поглавља, добра организација сваког поглавља и добро познавање литературе. Монографија садржи следећих пет поглавља, којима претходи кратка „Уводна реч” (стр. 5–6): 1. Општа дефиниција полисемије (7–15); 2. Типови полисемије (17–29); 3. Полисемија насупрот хомонимији (31–37); 4. Полисемија насупрот моносемији (39–45); 5. Теоријске интерпретације полисемије (47–102); Литература (103–111), Попис консултованих речника (113), Summary (115–118) и Српско-енглески регистар термина (119–121).

Ефектно дизајнирана насловница – с илустрацијом главе човека с лица и с њом повезаним илустрацијама мањег формата (глава човека из профила у којој је мозак предочен као механизам са зупчаницима, потом глава ексера сагледана кроз лупу, главица купуса, глава као страница металног динара, и на крају глава књиге) – најављује садржај књиге речју из основног лексичког фонда у свим језицима и у свима с великим бројем значења.

У првом поглављу, у које је укључен и одељак „Полисемична структура лексеме“, са подељцима 1.1.1. *Примарно значење речи*, 1.1.2. *Секундарна значења речи*, након одређења у англистичкој и србистичкој литератури, уз проверу у лингвистичким речницима, ауторка дефинише полисемију са лексиколошког становишта:

„способност лексеме да има два или више значења изведених деловањем семантичких деривационих механизма (енг. *derivational mechanism*) (нпр. метафоре, метонимије, специјализације, генерализације), а која су сва међусобно мотивисано повезана тако да чине јединствену полисемичну структуру дате лексеме“ (стр. 10) напомињући да овакво одређење

* vvasic021@gmail.com

полисемије потврђује лексикографска пракса будући да се сва значење полисемичне лексеме представљају у једном речничком чланку.

У другом поглављу ауторка издваја шест начина организације семантичког садржаја полисемичних лексема које се међусобно разликују по механизмима деривације секундарних значења: 2.1. линеарна полисемија; 2.2. разграната полисемија са метафором и метонијом као механизмима извођења значења; 2.3. енантисемија код које се вишезначност лексеме остварује на принципу супротности у оквиру исте речи, на што упућују и конкурентни термини, аутоантонимија, хетеросемија, унутрашња антонимија и други; 2.4. аутохипонимија и аутотропонимија, где се вишезначност остварује специјализацијом односно сужавањем значења именице (аутохипонимија) и глагола (аутотропонимија); 2.5. лексичко-граматичка полисемија или према Ирени Грицкат граматикална полисемија, како ауторка наводи, код које је промена врсте речи, категоријалног обележја (нпр. промена глаголског вида) и рекције индикатор новог значења; 2.6. остали типови полисемије, у које ауторка убраја (а) повезивање секундарних значења општим значењем, као што је то урадила Рајна Драгићевић, (б) платисемију или по Ирени Грицкат широкозначност, (в) паронимију у којој се секундарно значење развија на „основу формалне, ортографске и ортоепске сличности са неком другом лексемом“, што потврђује и пример којим се користила Рајна Драгићевић, те (г) дифузност значења што је карактеристично за лексеме са најмање два уско повезана значења, како је то одредио Апријан, и (д) перспективизацију код које су нијансе значења контекстуално условљене, како је то показала Рајна Драгићевић.

Треће поглавља посвећено је односу полисемије и хомонимије. Ауторка сажето предочава ставове веома познатих и често цитираних лингвиста с енглеског и српског говорног подручја, не дајући при том изричиту предност ни једном од њих. Њен став да се полисемија и хомонимија могу разграничити тек онда ако се анализа спроведе на основу неколико критерија прихватљив је и са лексиколошког и са лексикографског становишта. Исти приступ као у трећем поглављу ауторка примењује и у четвртом; она сажето предочава различите приступе и методолошка решења за разграничење полисемије и моносемије, што је заправо основни и главни предмет лексиколошких истраживања, а често и велик проблем у лексикографској пракси.

Пето поглавље „Теоријске интерпретације полисемије“ обухвата приказе структуралистичког приступа полисемији (5.1), а у оквиру њега теорије лексичких поља (5.1.1), компонентне анализе (5.1.2), релационе семантике (5.1.3); интерпретације у оквиру генеративистичког приступа (5.2); когнитивистичке интерпретације (5.3), у оквиру којих су предочене теорија прототипа (5.3.1), теорија идеализованих когнитивних модела

(5.3.2), теорија појмовног обједињавања (5.3.3), теорија домена (5.3.4) и теорија семантичких оквира (5.3.5). У литератури на српском језику наведени приступи (5.1-5.3) били су до сада, више или мање, детаљно предочавани и релативно често примењивани, за разлику од рачунарског приступа (5.4) којем је у овој монографији практично по први пут посвећена знатнија пажња. Последњи одељак петог поглавља „Рекапитулација интерпретација полисемије“ (5.5), представља сажет критички приказ теоријских приступа полисемији, формиран на основу доброг познавања литературе.

Српско-енглески регистар теримина веома је користан, како за оне који ће се служити овом књигом, а многи из ње и учити, тако и за стандардизацију лингвистичке терминологије у српском језику.

Због великог броја информација које садржи, доброг познавања англистичке и србистичке литературе монографија *Увод у лексичку полисемију* Ане Халас Поповић задовољиће потребе студената филолошких група на свим нивоима студија, без обзира на то да ли су то катедре страних или матерњих језика у Србији, као и предметних наставника којима може послужити и као водич у креирању наставног плана и програма.

Ивана Бојовић (Београд)*

Вељко Брборић: О СРПСКОМ ПРАВОПИСУ, Београд:
Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2016,
192. стр.

Књига *О српском правопису* Вељка Брборића представља избор тематски сличних радова поменутог аутора, објављених током последњих неколико година у различитим публикацијама. У радовима су учињене мање измене, али суштинских промена није било. Поред уводне напомене, у садржају је наведено шеснаест поглавља и на крају обавезна литература.

У тексту *Српски правопис на прелазу из XIX у XX век* аутор сматра да је наш правопис у 20. веку претрпео само мање измене. Најозбиљније су оне које се тичу транскрипције, тј. писања речи, имена и израза из страних језика. Такође, видљиво је проширена и област састављеног и растављеног писања речи, управо због утицаја других језика и промене правописне реализације. По речим Брборића, савремени српски правопис се данас може свести на девет области, с јасном дефинисаним задацима: 1) Писма, 2) Екавски и ијакевски изговор, 3) Гласовне промене и гласовни односи, 4) Писање великог слова, 5) Састављено и растављено писање речи, 6) Растављање речи на крају реда, 7) Скраћенице, 8) Интерпункција и 9) Писање имена речи из страних језика. Нека наредна издања правописа требало би да прате савремене токове у развоју језика и региструју само нове, актуелне примере, истиче аутор.

Немогуће је говорити о српском језику, а да се изостави име Александра Белића, чувеног филолога и једног од сто најзнаменитијих Срба. У вези са тим, у чланку *О правописном раду Александра Белића* аутор говори да је правописни допринос поменутог филолога, заправо, афирмација и наставак Вукове правописне реформе код Срба. Помиње се као први, целиовити Правопис, објављен 1923. године, који је оставио озбиљног утицаја на све касније правописе, укључујући и савремени Правопис. Са мањим изменама, Белићев Правопис био је 37 година званични правопис у Србији

* ivannabojovic@gmail.com

(до 1960), а био је у употреби и изван Србије. Још од стварања прве Југославије Белић је велики заговорник заједничког правописног приручника и штета је што његов правописни рад и даље недовољно истражен. Наш данашњи правопис, сматра проф. Брборић, јесте и вуковски и белићевски и за протекла два века није доживео озбиљнијих правописних преокрета.

У чланку *Предговори наших правописа* аутор је донекле интерпретирао предговоре четири правописа, која су званично употребљавана од 1923. године до 2013. године (Белићев Правопис српскохрватског књижевног језика, из 1923. године; Правопис српскохрватскога књижевног језика из 1960. године; Правопис српскога језика Матице српске из 1993. године и Правопис Матице српске из 2010.године). Брборић сматра да је Белићев предговор из 1923. године најконкретнији, јер говори о разлозима и потреби постојања правописа.

Занимљиво је да је у правопису из 1960. године постојала намера да се у четири „истојезичне републике“ користе идентична правописна решења, с два писма и два изговора. Већ у наредном правопису, из 1993. године, приређивачи су објашњавали, између осталог, и потребу допуштених дублета, али су задржали и оне дублете који нису били у духу српске правописне традиције.

У закључку, аутор истиче да само Белићев предговор у Правопису српскохрватског књижевног језика говори о правописним правилима и речнику уз правопис, док се у потоњим приручницима најчешће говори о ономе што није текст самог приручника.

Занимљиво је прочитати наредни чланак *Српски изговори и писма у XX веку кроз уставна и законска решења*, јер покреће многа питања. Српски језик данас има два изговора (екавски и ијекавски) и два писма (ћирилица и латиница), али то није најсрећније решење, сматра Брборић. Не зна тачно шта је српски језички корпус и ко све говори српским језиком. Поставља се и додатни проблем запостављања ћирилице као примарног српског писма. По речима аутора, законска решења нису уједначена и прилагођена националним и културним потребама. Очито да би требало донети одговарајуће законе који ће решити постојеће неспоразуме и нејасноће. Решења би требало да буду оправдана и функционална и у складу са националним интересом. Не зна се тачно која је институција овлашћена да решава постојеће проблеме српског језика. По речима аутора, то би, највероватније, требало да буде Одбор за стандардизацију српског језика.

У тексту *Писма у савременим правописима „српскохрватског језика“ на почетку XXI века* аутор истиче да се у четири новонастала национална правописа одељак о писму налази се на првом месту. Док три национална правописа (српски, босански и црногорски) доносе азбуку и абегеду, Хрватски правопис бележи само латинична слова (абегеду). Не доносе

сви правописи облике писаних слова и то се може сматрати пропустом. Наиме, Брборић истиче да је нужно да правописи доносе не само штампане, већ и писане облике слова и да је неприхватљиво да се слова у једном језику пишу на више различитих начина. Иако сви правописи не доносе како се слова изговарају, уочљиво је да и овде постоји разлика. У Хрватском правопису и Правопису босанског језика поједина слова се изговарају на начин који раније није био уобичајен. Аутор сматра да би у правописима морала стајати напомена како се поједина слова изговарају, јер би тако правописна норма била далеко јаснија.

Што се тиче разлике у националним правописима, које се односе на писма, Брборић је забележио две уочљиве: Правопис црногорског језика добио је два нова слова која остали правописи немају, а Хрватски правопис не познаје ћирилицу као своје писмо. Све преостале разлике су мале и безначајне.

У чланку *Неке дилеме око писања великог и малог слова* аутор даје, најпре, кратак увид у школски приступ писању великих и малих слова, али и статус ове области у нашим правописним приручницима са освртом на неке дилеме. У разматрање узима прво Белићев Правопис српскохрватског књижевног језика из 1923. године, потом Правопис српскохрватског књижевног језика из 1960. год., затим Правопис српскохрватског књижевног језика 1993. и коначно – Правопис из 2010. године.

Када говори о језичким недоумицама у овом тексту, занимљиво је издвојити нека отворена и нерешена питања. Како писати, на пример, православни празник који се светкује 14. јануара (Српска Нова година или српска Нова година). Као мањкавост Правопису из 2010. може се узети и изостављено писање латинских назива за биљке и животиње или назива робних марки који су идентични са апелативним именицом; проблем писања назива насељених места, који су некада били засебни делови предграђа Београда, а данас су део главног града; отворено је питање како писати имена друштвених група (фејсбук, твитер, јутјуб, гугл, јаху, инстаграм), називе признања и одликовања. (Медаља за храброст или медаља за храброст) или, на пример – именицу *бог/Бог*.

По речима аутора, уџбеници у основној школи солидно прате наставне садржаје из правописа. Проблем је постојао код школског издања правописног приручника за старије разреде основне школе, као и за средње школе.

На почетку чланка *Скраћенице у правописима и правописним речницима „српскохрватског“ језика на почетку века*, аутор најпре дефинише појам скраћеница, њихову функцију, наводи врсте скраћеница и начине њиховог писања. Подела скраћеница је различита. Најкомплекснија је у

Правопису српског језика, истиче аутор, док је подела у другим националним правописима нешто једноставнија.

Настајањем националних правописних приручника уводе се и нова, различита правописна решења. Међутим, ове разлике у правописним решењима између четири правописа, када је реч о скраћеницама, нису велике, али нису ни занемарљиве.

Видна је већа подударност између Правописа српског језика и Правописа црногорског језика на једној страни, док су на другој страни „ближи“ Хрватски правопис и Правопис босанског језика. То се може видети код писања сажетих скраћеница за *доктор* и *магистар*: у српском и црногорском су без тачке, а у босанском и хрватском са тачком. Српски и црногорски приручници штампани су ћирилицом, док су босански и хрватски латинични.

Правопис српског језика садржи највише дублетних облика. Редовно доноси и ијекавске еквиваленте, док у три преостала приручника, који су писани ијекавски, нема екавских еквивалената.

Што се тиче писања назива насељених места, њихових етника и кетика у правописним речницима српског језика, у истоименом чланку, аутор разматра да правопис треба да садржи само правописно спорне (или оне који могу бити спорни) називе места, њихових етника и клетика. Сада то није случај, јер се у правопису обично налазе неспорни примери, док су спорни називи изостављени. Такође, етнике и кетике боље доносити уз називе, као лексичко језгро, а не изоловано.

У чланку *Творба речи и правопис – писање сложених детерминативних формација са првом страном компонентом* Брборић говори о спојеном и одвојеном писању речи, као озбиљном проблему српског правописа и наше ортографске норме. С обзиром да наша нормативистичка (правописна и граматичка) литература доноси неуједначена решења, то додатно усложњава овај проблем. Правопис српског језика Матице српске (Нови Сад, 2010, тј. измењено и допуњено издање) није најсрећније разрешио неке нејасноће. Неусклађеност овог Правописа и одговарајуће литературе, као што је Правописни речник (2010), представља озбиљан проблем и уноси додатну забуну. Решења морају бити усклађена у свим нормативистичким приручницима. У вези са тим, сви уџбеници и приручници, који се користе у настави, морају бити у целини усклађени са правописном нормом и морали би да прођу озбиљну лектуру.

У тексту *О месту правописа у наставном процесу* аутор истиче да је настава правописа прилично јасно дефинисана у наставним програмима за основну школу. У средњошколским програмима, као што је познато, настава језика, па и правописа, прилично је скрајнута и њена реализација је

често спорна. Ово је прилично озбиљан проблем, који се мора хитно решити уколико желимо да будемо писмена нација.

Заимљив је предлог Брборића да се правопис, као засебан предмет, мора наћи на свим филолошким (филозофским, учитељским) факултетима, макар као једносеместрални курс.

У чланку *Настава правописа српског језика у настави за странце* аутор сматра да је добро што програм свих шест нивоа српског језика, као страног, садржи правописне области као свој саставни део. Елем, постоје и слабости. На пример, неке правописне области се не наводе експлицитно, мада за ниво Ц2 јасно стоји „коришћење свих правописних правила стандардног српског језика“. Тако, рецимо, у понуђеном програму недостају следеће области: екавски и ијекавски књижевни изговор, састављено и растављено писање речи, писање речи и имена из страних језика, растављање речи на крају реда. Мањкавост је и та што прецизне границе између шест нивоа нису јасно одређене, а уџбеници за српски језик као страни немају никакву правописну обуку и то није најсрећније решење.

У чланку *Правописна норма данас (не)оправданост измена* аутор истиче да су се, током читавог једног века, измене очитовале израдом нових приручника 1) Белићев правопис 2) Правопис Матице српске 3) Правопис српског језика Матице српске 4) измењено и допуњено издање Правописа српског језика Матице српске из 2010. Увидом у нова решења Брборић закључује да је било непотребних измена, па се таква решења могу окарактерисати као штетна и погрешна. Ортографски приручник по коме се управљамо јесте Правопис српског језика Матице српске из 2010. године. Аутор је истакао новине у овом Правопису, али и проблем што не постоји одговарајуће школско издање овог правописа.

У чланку *Интерпункцијска терминологија од Вука до данас* аутор сматра да наша интерпункцијска терминологија у протекла два века није била уједначена, а није ни данас. Наводи основне интерпункцијске термине, а за оне помоћне каже да њихов број није коначан, нити га је нужно закључити. Постоји не мали број интерпункцијских термина који још нису нормирани. То би био подстицај за тражење решења у процесу термилошке стандардизације савременог српског језика. Такав посао могла би обавити какава група или какво стручно веће, а не појединац, сматар проф. Брборић.

У чланку *Будућност српске интерпункцијске терминологије* Брборић сматра да је крајње неизвесна термилошка будућност правописа. Оног тренутка када су се у последњој деценији 20. века на српскохрватском говорном подручју издиференцирала три национална новоштокавска стандарда: српски, хрватски и бошњачки, тада је Правопис српскохрватског/хрваткосрпског језика двеју Матица истиснут из употребе. Истина,

он је код Хрвата истиснут много раније, али је у три преостале, тада источнојезичке републике (Србија, Босна и Херцеговина и Црна гора), био службени правопис, скоро, до средине последње деценије двадесетог века. Од тада, у бившој Босни и Херцеговини израђују се нови језички и правописни приручници под називом *босански језик*. Додуше, Срби и овде и у бившој Босни и Херцеговини истрајавају на називу бошњачки језик (само за оне који се сматрају Бошњацима, тј. Муслиманима). Хрвати су много раније створили самосталну терминологију. Црногорци су, доскора, барем званично подржавали језичко и термилошко заједништво. Додуше, у новим околностима и то може бити спорно. Све су то разлози да и Срби поново покрену процес стандардизације правописне (интерпункцијске) терминологије. То не значи да је потребно било какво вештачко одвајање од терминологије заступљене код Хрвата и Бошњака, али се мора водити рачуна о српској традицији, јединственим и једноставним решењима. Ваља поћи од корена српске правописне традиције, тј. од Вукове Писменице, Белићевог правописног поретка и његовог „утапања“ у правописно заједништво, нарочито после 1929. године и Правописног упутства. Такође, интерпункцијска терминологија мора се ослободити, сматра аутор, дублета и триплета, односно они се морају свести на најмању могућу меру. Ваљало би наћи најприкладнија решења за оне знаке где се термини нису усталили и стандардизовати један број термина за знаке за које још увек немамо адекватне називе.

Занимљиво је прочитати чланак *О комбинованим и удвојеним интерпункцијским знацима и терминима помоћу којих се означавају* у коме аутор износи закључке у вези са интерпункцијским недоумицама, које се различито интерпретирају у различитим приручницима. Једно је проблем писања ових знакова (упитник, узвичник, наводници...), а други је проблем како се читају удвојени интерпункцијски знаци. Задатак правописа и правописних приручника, сматра аутор, није да уносе забуне, већ да понуди јасна и устаљена правила. Вероватно ће то бити посао Одбора за стандардизацију српског језика.

Често се у пракси сусрећемо са (не)разликовањем употребе црте и цртице. У вези са тим, у чланку *Црта и цртица – сличност и разлике* подсећа на ситуације у којима се употребљавају ова два интерпункцијска знака. У следећем чланку *Црта и цртица у актуелним правописима* аутор доноси кратак увид у три релевантна правописна приручника 1. Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, Правопис српског језика, I. Правила и њихови основи, II. Речник уз правопис, 1993. 2. Милорад Дешић,

Правопис српског језика. Приручник за школе, 1994. 3. Радоје Симић, Српски правопис, 2003. У десет ставки аутор износи, између осталог, и закључак о правилном писању црте и цртице, што је генерално мањкавост у овладавању писменошћу.

На самом крају књиге стоји поглавље *Напомена о књизи* у коме аутор још једном доноси прецизне библиографске податке о свим радовима у књизи.

Светлана Спајић (Лозница)*

Др Светлана В. Терзић: ИЗРАЖАВАЊЕ ЕЛАТИВНОСТИ И СУПЕРЛАТИВНОСТИ У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

Ужице: Педагошки факултет, 2018, 408 стр.

Ова исцрпна монографија на тему која није до краја испитана у постојећој лингвистичкој литератури, показује се као веома корисна и актуелна на више поља: за конфротативну граматику руског и српског језика, за теорију и праксу превођења, за теорију уџбеника и за наставну праксу.

Др Терзић започиње књигу *Уводом* у ком даје преглед различитих дефиниција појмова елативности и суперлативности у постојећим руским и српским граматикама. Потом излаже предмет и задатке свог рада и наводи језичку грађу коју ће користити у раду; предочава и методе истраживања, као и структуру самог рада.

У првом поглављу, ауторка се бави изражавањем суперлативности у руском и српском језику (што је уједно и назив самог поглавља). Наводи се како „до сада нису као целина обрађена сва питања која се тичу семантичке вредности творбених и синтаксичких средстава за изражавање суперлативности“ (стр. 21). Детаљније је разрађена тема суперлатива у руском језику, као и његових еквивалената у нашем језику, паралелно; ово је подробно илустровано великим бројем примера из колоквијалног језика. Суперлативи су подељени према наставцима у више понаособ обрађених група. У истом одељку обрађена је и употреба суперлатива у комбинацији са одређеним заменицама, као и унутар именичких синтагми и са облицима који у руском језику означавају множину.

Наредно – друго поглавље књиге посвећено је изражавању елативности у руском и српском језику; и овде можемо наћи велики број илустративних примера који олакшавају разумевање теме и демонстрирају како се теоретски обрађени облици правилно примењују у језичкој пракси. Елатив се анализира кроз низ различитих лингвистичких конструкција (са прилозима: *врло, неизрециво, необично*, итд.).

* svetlanaspajic@yahoo.com

Следи *Закључак* у коме др Терзић пише: „Наше истраживање је базирано на проналажењу начина изражавања суперлативности и елативности у руском језику у поређењу са српским језиком“, што даље дефинише као сам предмет рада. Као задатке рада, она наводи: испитивање лексичких и граматичких средстава и начина изражавања; испитивање различитих начина изражавања суперлативности и елативности из синхронијске перспективе; испитивање проблематике преводне еквиваленције једне језичке структуре у поређењу с другом. На крају овог дела понуђен је сажет преглед оног што је већ описано у претходним поглављима рада.

Следе: *Библиографија*, *Именски регистар* и *Предметни регистар*.

У *Рецензији* др Радмила Маројевића, којом се књига завршава, наводи се да су сви елементи ове монографије од преко 400 страница „укомпоновани у целину“ (стр. 405), док су унутрашњи делови изложени прегледно и са јасном логичком везом.

Ђорђе Оташевић (Београд)

Petra Košutar, Mislav Kovačić (ur.); OD DVOJBE DO RAZDVOJBE : ZBORNIK RADOVA U ČAST PROFESORICI BRANKI TAFRI. Zagreb: Ibis grafika, 2018, 548 str.

Зборник је посвећен истакнутој хрватској лингвисткињи Бранки Тафри поводом њеног седамдесетог рођендана. У њему је објављено тридесет пет радова које је написало тридесет осам аутора. Поред хрватских лингвиста, који су најбројнији, своје радове су послали и аутори из Аустрије, Немачке, Норвешке, Сједињених Америчких Држава и Србије.

Зборник садржи следећа поглавља: *Uvodna riječ* (IX–X), *Biografija prof. dr. sc. Branke Tafre* (XI–XIV), *Bibliografija prof. dr. sc. Branke Tafre* (XV–XXXI), *Učitelji učenici* (XXXIII–XXXIV), *I. Riječ u strujanjima sadašnjosti* (1–270), *II. Riječ u tragovima prošlosti* (271–512), Velimir Piškorec: *Čovjek čovjeku* (513), Mislav Kovačić: *Zaslovak* (514–528), *Kazalo imena* (529–545) и *Podaci o suradnicima* (546–548).

На почетку и на крају Зборника објављено је неколико личних текстова. У поглављу *Učitelji učenici* Радослав Катичић и Миленко Поповић, старије колеге др Бранке Тафре, честитају јој седамдесети рођендан, уз подсећање на њихова познанства. Велимир Пишкорец је уз своју необичну и неуобичајену честитку Бранки Тафри додао и песму: „Šta je Branka, takve nigdi nema, / nema, nema, odavde do Srijema! / Lista spise požutjelih strana, / Voli ona Mažuranić bana! / Bistu diže Vjeki Babukiću, misu plaća Tomi Maretiću!...” (стр. 613). Ни за подужи текст Мислава Ковачића (514–528) сигурно се не може рећи да је обичан и уобичајен.

Централни део Зборника, у коме су научни радови, подељен је у две целине. Већина радова обрађује лексиколошка, лексикографска, семантичка, деривациона, граматичка и историјскојезичка питања, а управо се углавном тиме бавила Бранка Тафра. Прва целина садржи осамнаест радова: Matea Birtić: „Vrste dopuna u Bazi hrvatskih glagolskih valencija“ (3–19), Goranka Blagus Bartolec: „Sinonimija u višerječnim svezama hrvatskoga jezika“ (21–30), Đuro Blažeka: „O jednoj mogućoj koncepciji izrade 'razlikovnih rječnika' između bliskih mjesnih govora“ (31–43), Dušan Dožudić: „Govor između rečenice i sadržaja: opaske o semantici (ne)upravnoga“ (45–65), Rajna

Dragičević: „Domen primene lekseme kao segment leksičkog značenja“ (65–80), Željka Fink: „Može li se sve dovesti u pitanje? (O hrvatskim kolokacijskim svezama i frazemima sa sastavnicom *pitanje*)“ (81–93), Darinka Gortan Premk: „Platisemija i similisemija u polisemantičkoj strukturi jedne lekseme“ (95–105), Jadranka Gvozdanović: „O brojevima“ (107–111), Ivana Matas Ivanković: „Prijedlozi kao rječničke natuknice“ (113–125), Lucia Miškulin Saletović, Mislava Bertoša: „Što može reklamna tipografija? Funkcije tipografskoga oblikovanja na primjeru suvremenih hrvatskih reklama“ (127–142), Ida Raffaelli: „Kroz leksikologiju i semantiku“ (143–159); Ermina Ramadanović, Barbara Kovačević: „Prozodijska tvorba u hrvatskom jeziku“ (161–175); Slavomira Ribarova: „Simbolika ili arbitrarnost – o brojevima *četiri* i *četрнаest* u frazemima (na primjeru češkoga, makedonskoga i hrvatskoga jezika)“ (177–188), Ljiljana Šarić: „Blisko značni prefigirani glagoli: konstrukcija značenja i scenariji“ (189–214), Danko Šipka: „Višestruka ekvivalencija: izazovi i rješenja“ (215–223), Marija Turk: „Od kolokacije do frazema“ (225–237); Ivana Vidović Bolt: „*Labor omnia vincit* (o radu i radinosti u zoonimnoj frazeologiji)“ (239–251), Jasna Vince: „Ajme naslova! Uzvik, pridjev, prilog i imenica *ajme*“ (253–268). Последњи прилог у овој целини, „Kolegica kolegici“, није научни рад већ сећање Диане Столац на сусрете и разговоре с Бранком Тафром (269–270).

Друга целина садржи један рад мање: Ankica Čilaš Šimpraga: „*Branka* i ostala imena s osnovom *brani* u hrvatskoj antroponimiji“ (273–287), Stjepan Damjanović: „Približavanje standardu (napomene o hrvatskom jeziku u 17. stoljeću)“ (289–298), Šime Demo: „Rukopisna latinska gramatika Šime Starčevića. Prvo čitanje“ (299–315), Georg Holzer: „Generativistische Beschreibung ausgewählter prosodischer Alternationen im neuštokavischen“ (317–325), Marijana Horvat, Vladimira Rezo: „O tvorbi imenica i pridjeva u Jurinovoj *Slovkinji*“ (327–343), Jagoda Jurić-Kappel: „Zlatno doba bečke slavistike: od Miklošića do Trubeckoga“ (345–354), Amir Kapetanović: „Preporodni hrvatsko-njemački rječnik *Kleines illirisch-deutsches Wörterbuch für die Jugend der Militär-Grenzschen* Ladislava Škrobotha (1839)“ (355–369), Mate Kapović: „Naglasak u rukopisnom rječniku Bartola Kašića (1599)“ (371–384), Pavao Knezović: „Profano – sakralno“ (385–399), Ranko Matasović: „Proto-slavic *ędro 'kernel, core' and *edro 'bosom'“ (401–405), Milica Mikecin: „O porijeklu i razvoju kršćanskoga značenja staroslavenske riječi *pastyrъ*“ (407–420), Anica Nazor: „Čudesna svetoga Jeronima u Troji (u glagoljičnom transitu svetoga Jerolima iz 1508. godine)“ (421–427), Neda Pintarić: „Zajednički slavenski korijeni za nazive posuda i pribora za jelo“ (429–445), Dubravka Sesar: „Slavenski jezici u 17. stoljeću“ (447–461), Anastazija Vlastelić: „O Veberovoj sintaksi pridjeva: je li *hrabri Zrinski* hrabar, a *Aleksandar Veliki* velik?“ (463–475), Antonija Zaradija Kiš: „Animalističke predodžbe ljudske naravi: *Cvêť vsake mudrosti* u hrvatskoglagoljskom Vinodolskom zborniku“ (477–498), Dubravka Zima: „*Jer*

je bog tako odredio, da nikada mlađi ne pojede, što stariji ne promisli: Hrana u Pričama iz davnine Ivane Brlić-Mažuranić“ (499–512).

Зборник *Од двојбе до раздвојбе* садржи велики број веома квалитетних радова угледних хрватских и страних лингвиста, што показује поштовање колега према др Бранки Тафри, једном од најзначајнијих хрватских и словенских лексиколога и металексикографа.

Стефан Милосављевић (Београд)

**Boban Arsenijević, Sabina Halupka-Rešetar (ur.): SRPSKI
JEZIK U SAVREMENOJ LINGVISTIČKOJ TEORIJI :
ZBORNIK RADOVA. Niš: Filozofski fakultet, elektronski
izvor.**

0. У издању Филозофског факултета Универзитета у Нишу године 2016. појавио се зборник радова *Srpski jezik u savremenoj lingvističkoj teoriji*, који су уредили Бобан Арсенијевић и Сабина Халупка-Решетар. Рецензенти зборника су Жељко Бошковић, Вејлс Браун (Wayles Browne) и Милорад Радовановић. Основни циљ зборника, како читамо у *Речи уредника*, јесте да се чинећи доступним резултате формално заснованих истраживања српског језика помогне истраживачима, студентима и струци у успостављању везе између домаће лингвистике и савремених светских лингвистичких токова. Сем тога, термилошка питања чине једно од тежишта зборника – у складу са циљем да се створи термилошка основа за формално бављење лингвистиком на српском језику, те да се учини корак ка уједначавању постојеће терминологије генеративне граматике на српском, која је, како се истиче, прилично неуједначена и несистематична. Зборник чини 13 радова, који су организовани тематски – од фонологије, преко морфологије и синтаксе, ка семантици, прагматици и информационој структури. Премда овај зборник несумњиво доноси значајне радове за српску и светску лингвистику, те да се у том смислу од једног приказа може очекивати да за сваки од њих истакне његов најрелевантнији теоријски и методолошки значај за науку о (српском) језику, циљ нашег представљања овог зборника унеколико је другачији. Ми смо приказ замислили као *субјективан*, у том смислу што ћемо истаћи нека питања и/или тврдње који су нама били занимљиви, а који – то изричито наглашавамо – не морају одражавати основне постулате и главне циљеве одговарајућих радова. Та питања би могла, потенцијално, бити занимљива (пре свега) и другим студентима свих нивоа студија. Наравно, кроз занимљива језичка питања долази се и до теоријских приступа у оквиру којих су она размотрена. У том смислу, овај је зборник и својеврсна лингвистичка енциклопедија, јер већина радова у њему полази од дефинисања основних појмова одговарају-

ћег теоријског приступа, са референцама које омогућују читаоцу да се „укључи“ у даље разматрање проблематике која га занима – ово понајвише за студенте који нису (или нису у потпуности) упознати са одговарајућим теоријским приступима, међу које спада и аутор овог приказа. Ево и једног конкретног примера. На нас је посебан утисак оставио рад Љиљане Проговац (в. т. 6) о тзв. малим клаузама као „живим фосилима“ који нам можда могу рећи нешто о томе како је првобитна синтакса изгледала, што нас је одвело до књиге поменуте ауторке *Evolutionary Syntax* (в. Progovac 2015), а посредно и до многобројних радова у којима се дискутује о томе како је синтакса настала и које синтаксичке особине могу бити најважније за еволуцију језика. Но, кренимо редом.

1. Марко Симоновић у раду *Nepostoјano ili nepostoјеће? Generativni pristup nepostoјanom a u srpskohrvatskom* разматра фонолошку алтернатију непостојано *a* из угла теорије оптималности. Нека занимљива питања која се постављају и за која се нуде могући одговори јесу следећа. Како су речи типа *чланак* (са непостојаним *a*, уп. ген јд. *чланка*) и *конак* (без непостојаног *a*, уп. ген. јд. *конака*) представљене у менталном лексикону говорника српскохрватског, тј. у чему је разлика у репрезентацији гласа *a* код ова два типа? Под којим се условима непостојано *a* јавља, тј. да ли су контексти у којима се оно јавља другачији од оних у којима изостаје? Да ли је непостојано *a* које се јавља у номинативним облицима типа *чланак* концептуално идентично оном које се јавља у генитиву множине (*чланака*)? Какав је утицај позајмљених речи на појаву непостојаног *a*?

2. За енклитике у српском језику често се каже да су клитике другог места, јер заузимају друго место у клаузи или интонационој јединици, при чему прво место типично заузима или једна фонолошка реч (*Тај је задатак веома важан*) или један конституент (*Тај задатак је веома важан*). Драга Зец и Моли Дисинг (Molly Diesing) у раду под насловом *Uticaј sintakse i prozodije na mesto enklitika u rečenici* разматрају типове иницијалних елемената (и) у односу на то да ли они припадају класи аргумената или класи предиката. Следећа питања искрсавају као занимљива. Да ли је подједнако уобичајено и/или могуће распоређивање енклитика иза првог конституента када је он аргумент (нпр. субјекат или објекат: *Управника позоришта су хвалили глумци и редитељи*) у односу на то када прво место заузима предикатив (*Врло занимљив је и Калемегдан, Одличан играч је и Јовановић*)? Аналогно овоме, какав је статус примера са енклитикама иза прве фонолошке речи када је она део неког аргумента (*Та се песме допала и публици и жирију*), одн. предиката (*Одличан је играч и Јовановић*)? Зашто се енклитике не могу распоредити иза прве речи у примерима типа **Председник је Србије изјавио...*? Из поменутих примера се наслућује да положај енклитика није једнако неутралан/уобичајен, што природно води ка пита-

њима какву улогу при распоређивању енклитика имају синтакса, прозодија и дискурс (одн. информациона структура) и/или њихов интерфејс.

3. Сродном темом баве се и Маја Марковић и Тања Милићев у раду *Prozodijski konstituenti i njihova obeležja u srpskom jeziku*. У овом раду се разматра, између осталог, који прозодијски конституенти (фонолошка реч, фонолошка фраза, интонацијска фраза) постоје у српском, те који су њихови могући еквиваленти на плану синтаксе. Поставља се питање на који све начин се могу утврдити границе ових конституената, те, посебно, како распоређивање енклитика може послужити као методолошко средство за утврђивање тих граница. На пример, интонацијска фраза је прозодијски конституент коме на синтаксичком плану најчешће одговара реченица, а у литератури се предлаже и анализа по којој интонацијска фраза одговара тзв. *зареској фрази* (енг. *comma phrase*), одн. врстама уметнутих конституената (нпр. апозиција), који се најчешће издвајају зарезима у интерпункцији. Такве фразе имају одређену интерпретацију и у семантици, одн. њима се, према неким ауторима (Potts 2003), обично преноси конвенционална импликатура. На тај начин се остварује веза између прозодије, синтаксе и семантике.

4. Из угла теорије маркираности, у оквиру теоријског оквира дистрибутивне морфологије (за коју се каже да представља синтаксичку теорију морфологије), Милоје Деспић нуди могућа објашњења, између осталих, за следећа питања. Зашто придеви и заменице трећег лица у множини праве разлике у роду само у номинативу (нпр. ако ван контекста погледамо ген. јд. придева *леп* – *лепог*, на основу наставка знамо да је реч о мушком (или средњем роду), док у мн. то није случај, тј. ген. *лепих* може бити и женски род)? Зашто се именице типа *војвода* у једнини слажу семантички (*лепи војвода*), а у множини граматички (*лепе војводе*, али **лепи војводе*)? Зашто је уз именицу граматичког женског рода типа *варалица* могуће употребити семантичко слагање атрибута када реферише на особу мушког пола (*тај варалица*), док ни са једном именицом граматичког мушког рода која означава особу женског пола није могуће семантичко слагање (*тај девојчурак*, али не и *та девојчурак*)? Ако се од именице *дечак* изводи присвојни придев *дечаков*, зашто се присвојни придев не може извести и од облика множине, већ се у том случају мора употребити генитив (*свеска дечака*), што важи и за именице *браћа* и *деца*, које формално имају једински облик, али значе множину (**децин отац*, **браћин отац*)?

5. Рад Бранимира Станковића *DP u srpskom, jeziku bez člana* бави се емпиријским чињеницама које указују на постојање детерминаторске пројекције у српском као језику без категорије члана. Нека занимљива питања, која се разматрају у склопу аргументације у корист DP-ја, јесу следећа. Како се мења интерпретација израза са бројевима и заменицама у односу

на њихов међусобни редослед: *двоје нас / двојица нас* и *нас двоје / нас двојица*? У каквој је вези промена те интерпретације са чињеницом да се глагол слаже са заменицом у лицу само када је она у прекардиналном положају (*Нас двоје идемо*, али *Двоје нас иде*)? Зашто се у косим падежима мењају и број (бројна именица) и заменица (*Рекао је нама двома*), али тамо где се очекује номинатив, заменица остаје у генитиву (*Нас двоје остајемо*)? Такође, како се разликује интерпретација конструкција са бројевима када се придев нађе лево одн. десно од броја (*пет Маркових књига : Маркових пет књига*)? Односно, да ли од таквог распореда зависи интерпретација референата нумеричке конструкције, као у примерима *Пет Маркових књига је на столу* и *Маркових пет књига је на столу*? Да ли се код оваквих „померања“ придева у односу на број једнако понашају деиктички (присвојни, временски, месни) и описни придеви?

6. У раду под називом *Neakuzativ u srpskom: mini rečenice u evoluciji jezika* разматра се природа тзв. малих клауза (*Пала влада*, *Стигла пошта*, *Пао снег*) које садрже неакузативни глагол и које се често реализују као *тетичке реченице*, те њихов значај за реконструкцију еволуције језика. У оваквим реченицама субјекат не може доћи испред предиката, одн. таква конструкција звучи прилично чудно: *??Снег пао*. Ове реченице су везане за садашњи тренутак, у смислу да се не могу модификовати прилошким одредбама за далеку прошлост (*?*Пао снег пре три године*). Такође, немогуће их је субординисати: **Сматрам да стигла пошта*. У раду се предочавају могућа објашњења за овакве њихове особине, разматра се њихов однос према „сложенијим“ реченицама који су њихова „надоградња“, типа *Стигла је пошта*, *Пошта је стигла* – у којима субјекат може доћи испред предиката, које се могу субординисати и модификовати одредбама за далеку прошлост: *Мислим да је снег пао пре три године*. Из међуодноса тетичких и њима еквивалентних сложенијих реченица изводе се закључци о томе како је синтакса могла изгледати некада (у тзв. протојезику), што се поткрепљује и чињеницама из других области (пре свега биологије). Разматра се могућност да су управо овакве тетичке реченице „живи фосили“, будући да у данашњем језику постоје и самостално и као основа за настанак „сложенијих реченица“, што је посредни доказ да су приближно такве реченице морале бити део језика у првим његовим етапама. Овим се проблематизује и питање да ли је рекурзија, како су предложили неки аутори (Hauser – Chomsky – Fitch 2002), јесте детерминишуће својство језичке способности.

7. Радом *Tautološki objekat u srpskom jeziku* Маријана Марељ дискутује о природи *таутолошких објеката*, тј. објеката који су у етимолошкој вези са глаголом (*Живи живот*, *Сања сан* и сл.). Ево неколиких питања која проистичу из њеног рада. Која је разлика између таутолошких објекта-

та у акузативу (*Живи [удобан] живот*) и оних у инструменталу (*Умро је природном смрћу*)? Једна од разлика видљива је већ на основу наведених примера – у инструменталу се *мора* употребити модификатор (**#Умро је смрћу*), из чега проистиче питање да ли разлог томе треба тражити у синтакси, семантици или прагматици. Каква је аргументска структура таутолошких објеката, одн. конструкција са таутолошким објектима? Да ли је суштинска разлика међу њима у природи *објекта* или *надежа* – с обзиром на то да се у српском прави објекти, који су аргументи, јављају у акузативу, а таутолошки објекти који се понашају као неаргументи (адјункти) у инструменталу? Да ли се аргументска структура таутолошких објеката у акузативу разликује од аргументске структуре других конструкција са правим објектима?

8. У раду Маје Миличевић *Između neakuzativnosti i neergativnosti: povratno, uzajamno-povratno i autokauzativno se* из угла лексичко-функционалне граматике и њене теорије лексичког пресликавања разматра се формирање повратних (*обући се*) и узајамно-повратних (*волети се*) глагола у српском. Нама је посебно занимљиво било разматрање континуума особина глагола по заступљености типичних особине агенса и пацијенса (на основу Даутијевих [Dowty 1991] прото-улога *прото-агенс* и *прото-пацијенс*). С једне стране је континуум од рефлексивности до неакузативности. На једном крају тог континуума су они глаголи који подразумевају једнак број особина агенса и пацијенса (глаголи типа *обући се*, где речца *се* алтернира са наглашеном заменицом *себе*). На супротној страни континуума су нерексифни неакузативни глаголи (типа *стићи*), у чијој аргументској структури потпуно доминирају особине пацијенса. Између наведена два пола налази се низ прелазних ступњева, тако што се од рефлексивних ка неакузативним глаголима у аргументској структури смањују особине агенса у корист особина пацијенса. С друге стране, код узајамно-повратних глагола запажа се континуум од реципрочности до ергативности. На почетку континуума су глаголи типа *волети се* (који имају могућност употребе и заменичког израза *једно друго*), а на његовом крају глаголи типа *такмичити се*, којима су блиски и глаголи типа *сарађивати* (реципрочни, али без речце *се*). Овај пут су на почетку континуума присутне особине и агенса и пацијенса, које се до краја континуума свode само на особине агенса (дакле, процес супротан у односу на повратне глаголе).

9. У раду *Minimalna semantika glagolskih vremena i upotrebe perfekta u srpskom jeziku* Верана Станојевића описују се глаголска времена као конјункција два типа информације: темпоралне и аспектуалне. Рад на својеврстан начин одговара на питања како се глаголска времена, тј. временска и аспектуална информација коју носе, у српском могу описати помоћу следеће четири (неорајхенбаховски схваћене) временске координате: моменат

говора (S), моменат догађања (E), референцијална тачка (R) и моменат временске перспективе (P). Након описане семантике глаголских времена у српском, предложени систем илуструје се на примеру перфекта у српском. Нека од нама занимљивијих питања јесу следећа. Пошто се у неким случајевима перфектом несвршених глагола може исказати и свршена радња (нпр. *Долазио је поштар*), каква је њена природа у односу на свршене радње исказане глаголима свршеног вида? Да ли се таква свршена радња мора прагматички изводити (тзв. аспектуалном коерцијом), или може бити део семантике глаголског облика (и/или вида)? Може ли се перфектом глагола несвршеног вида исказати резултативност? Може ли се перфектом глагола несвршеног вида изражавати наративна прогресија (хронолошко низање догађаја у наративном дискурсу)?

10. Тијана Ашић и Франсис Корблин (Francis Corblin) у раду насловљеном *Izražavanje teličnosti i prostorni predlozi u srpskom jeziku* испитују начине на које се у српском језику предлошким фразама изражава идеја теличности. Под *теличном интерпретацијом* ситуације подразумевају се оне у којима субјекат реченице учествује у друштвеној активности која се типично одиграва у простору одређеном локализатором, као у примеру *Душан иде у школу*, где телична интерпретација подразумева да је Душан ђак, док би чисто просторна ситуација означавала да се објекат локализације (*Душан*) креће ка локализатору (*школи*). За телиčnost је, дакле, важно успостављање неке *функционалне* везе. У раду се најпре разматрају питања следећег типа. Какве семантичке и прагматичке особине морају да задовољавају субјекат, предикат и локализатор да би се спацијална ситуација могла развити у теличну? Да ли је могућа телична интерпретација која је независна од спацијалне? Док је за развој теличних интерпретација у реченицама типа *Душан иде у школу* неопходно размотрити композиционални допринос свих конституената реченице, да ли се може говорити о неким врстама речи које су инхерентно теличне? Који предлози могу задобити теличну интерпретацију? Да ли се може говорити о предлозима који су инхерентно телични, за шта је кандидат *пored*, који по свему судећи никада не означава *само* спацијални однос: *Душан је пред лоптом* обично значи да је спреман да је шутне – односно, да сем спацијалне везе, постоји и *функционална*. *Лопта је пред голом* обично значи да се очекује да ће се наћи у голу (за разлику од *Лопта је испред гола*). Може ли однос који означава предлог *пред* бити чисто спацијалан, или му је телична компонента инхерентна?

11. Рад под насловом *Srpski izrazi mnogo i mnogi u svetlu teorije slabih i jakih kvantifikatora* аутора Бобана Арсенијевића бави се проблемом слабих и јаких квантификатора на материјалу српског језика. Израз *много људи* у реченици типа *Много људи пати од алергија* може се интерпретирати

1) као пресек скупа многобројних објеката (објеката који се састоје из великог броја неких јединица) и скупа људи – што је његова слаба (кардинална) интерпретација; 2) кроз однос два скупа: скупа из рестрикције, на који у наведеном примеру упућује именица *људи* (употребљена уз квантификатор), и неког другог скупа, у наведеном примеру скупа људи који пате од алергије, исказаног предикатом – при чему квантификатор *много* означава да је пресек између ова два скупа мали у односу на скуп људи. Постоји ли још неки тип интерпретације, сем наведена два? *Много Француза је победило на Тур де Франсу* може значити 1) да је број Француза победника на Туру велики; 2) број Француза победника Тура није много мањи од броја Француза уопште (тј. међу Французима је много оних који су победили на Туру; 3) број Француза победника на Туру није много мањи од броја победника на Туру. Какву интерпретацију у овом смислу у српском може имати израз *много* (*много људи*), који се обично анализира као прилог, и израз *многи*, који се стандардно анализира као придев (*многи људи*)? Како фокус утиче на интерпретацију ових израза? Да ли се мења интерпретација изрази *Много угоститеља је отпустило раднике* у зависности од тога која од речи је фокусирана? Шта се дешава ако се уместо *много угоститеља* употребе *многи угоститељи*? Да ли су *много* и *многи* једна лексичка јединица или две? Може ли се о изразу *много* говорити као о придеву? Итд.

12. У раду Мирјане Мирић *Uloga fokusa u interpretaciji skalarnih implikatura* разматра се улога фокуса у извођењу скаларних импликатура при интерпретацији исказа са квантификатором *неки* у примерима типа *Неке јабуке су на столу*. Занимљиво је да је једно међународно истраживање показало да енглески говорници у 99% случајева успевају да изведу скаларну импликатуру код употребе изрази *some*, док српски говорници квантификатор *неки* интерпретирају са скаларном импликатуром у само 54% случајева. Питање је у коликој мери на то утиче чињеница што квантификатор *неки* у српском може имати две интерпретације – кардиналну (слабу) и квантификацијску (јаку) интерпретацију. У кардиналној интерпретацији *Неки ђаци су на распусту* значи да је неодређени број ђака на распусту; у квантификацијској интерпретацији тумачење је следеће: за неки скуп ђака неки чланови овог скупа (али не и други) јесу на распусту. У раду се поставља питање може ли се језичким факторима дати значајнија улога у генерисању скаларних импликатура, те да ли су одрасли говорници српског осетљиви на фокус код интерпретације изрази са скаларним изразима, будући да се фокализацијом квантификатора ојачава његова квантификацијска интерпретација. На ширем теоријском плану, истраживањем

се нуди одговор на следеће питање: која је интерпретација квантификатора *неки* у српском базичнија (нулта): кардинална или квантификацијска?

13. Проблематиком распоређивања конституената у оквиру леве периферије клаузе бави се рад Сабине Халупке-Решетар насловљен *Leva periferija klauze / CP u srpskom jeziku*. На леву периферију клаузе морају се померити упитне речи, а на њој се јављају и тема, контрастно фокализовани елементи, те у уметнутим (зависним) реченицама и комплементизатори. Ево неких нама занимљивих питања. Шта је контрастна а шта неконтрастна тема? Шта је информациони (презентациони) а шта контрастни (идентификациони) фокус? Који се од ових елемената могу наћи истовремено у клаузи, те којим се редоследом у том случају распоређују? Може ли неки од њих остати ван леве периферије клаузе? Какав је њихов однос према упитним речима и комплементизаторима? На основу разматрања ових проблема, у раду се испитује структура леве клаузе у српском језику и њен шири теоријски значај. Овде ћемо погледати следеће четири ситуације: (1) А: *Причај ми о Марији*. – Б: *Марија* ми је купила минђуше као поклон; (2) А: *Кога грди Петар?* – Б: *Петар* грди **МАРИЈУ**; (3) А: *Причај ми о Зорици*. Чујем да је јуче срела Петра. – Б: *Не, Марија* је јуче срела Петра; (4) А: *Шта су ти деца купила за рођендан?* Б: *Марија* ми је купила минђуше. У наведеним реченицама *Марија* има различит информативни статус: по једном је неконтрастна тема, контрастна тема, информациони фокус и контрастни фокус – али не датим редоследом! Повезивање информативних улога са одговарајућим примерима остављамо читаоцу.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Dowty, D. (1991). Thematic proto-roles and argument selection. *Language* 67/3: 547–619. <http://150.164.100.248/profs/marciacancado/dados/arquivos/dowty1991.pdf> 15.02.2018.
- Hauser, M., N. Chomsky, W. T. Fitch (2002). The faculty of language: What is it, who has it, and how did it evolve. *Science* 298: 1569–1579.
- Lowenthal, F., L. Lefebvre (eds.) (2014). *Language and Recursion*. New York: Springer.
- Potts, C. (2003). *The logic of Conventional Implicature*. Doctoral dissertation. University of California at Santa Cruz.

- Progovac, Lj. (2015). *Evolutionary Syntax*. Oxford: Oxford University Press.
- Tallerman, M. (2012). What is syntax?, in: M. Tallerman, K. Gibson (eds.), *The Oxford Handbook of Language Evolution*. Oxford: Oxford University Press, 442–455.
- Van der Hulst, H. (ed.) (2010). *Recursion and Human Language*. Berlin – New York: De Gruyter Mouton.

ХРОНИКА

*Јелена Павловић (Крагујевац)**

РАДИОНИЦА ИЗ КОРПУСНЕ ЛИНГВИСТИКЕ НА ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКОМ ФАКУЛТЕТУ У КРАГУЈЕВЦУ

Од 27. фебруара до 2. марта 2018. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу одржана је радионица из корпусне лингвистике посвећена изради говорног корпуса. Радионицу је водио професор др Филип Васершајд са Института за славистику Хумболтовог универзитета у Берлину и гостујући професор Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу. Ова обука је део сарадње Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу и Хумболтовог универзитета у Берлину у оквиру програма Еразумус +. Такође, она је део мреже CoLAB Хумболтовог универзитета, која има неколико циљева, између осталих и мобилност студената, наставног и ненаставног особља, развој заједничког курикулума, наставних метода, подржавање заједничких истраживања и публикација итд.

Радионица је била подељена у четири дана у две секције: једна посвећена теоријском предавању и једна посвећена практичном раду. Први дан је био посвећен уводу у корпусну лингвистику – дефиницији корпуса, фазама у изради корпуса и алатима потребним за израду корпуса, а практични део је био посвећен претраживању постојећих корпуса и анализи њиховог интерфејса.

Други дан је био посвећен организацији корпуса. Као важне особине сваког корпуса истакнуте су репрезентативност, балансираност и величина. Корпус треба да репрезентује узорак који је важан за целу популацију, треба да буде балансиран по жанровима, регионима, ситуацијама, при чему је нарочито важна демографска и лингвистичка балансираност. Практични део радионице је био посвећен анализи дизајна постојећих корпуса говорног језика.

* jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com

Трећи дан и четврти дан обуке били су посвећени практичној страни израде говорног корпуса. Трећи дан је говорено о транскрипцији у програму EXMARaLDA. Последњег дана полазници су имали прилику да се ближе упознају са антонацијом у програму CODE.